

Hulumtim mbi Praktikat më të Mira Pedagogjike për Edukim Klimatik në Kosovë dhe Gjermani

Hyrje

Ndryshimet klimatike përbëjnë një nga sfidat më të mëdha të shekullit 21, me ndikime të gjera në mjedis, ekonomi dhe mirëqenie shoqërore. Për t'iu përgjigjur këtyre sfidave, shtetet dhe shoqëritë po zhvillojnë politika, strategji dhe programe që synojnë zbutjen e ndikimeve dhe përshtatjen ndaj kushteve të reja klimatike.

Ky hulumtim, i përgatitur nga tre hulumtues – Agron Demi, Egzona Shala Kadiu, dhe Kaan Ahmet Avsar – paraqet një hulumtim krahasues mbi praktikat më të mira për adresimin e ndryshimeve klimatike në Kosovë dhe Gjermani. Ai synon të analizojë qasjet institucionale, ligjore dhe arsimore në të dyja vendet, duke vlerësuar se si politikat publike, arsimi dhe angazhimi qytetar kontribuojnë në ndërtimin e qëndrueshmërisë klimatike.

Në pjesën e parë, hulumtimi trajton kornizën strategjike dhe ligjore të Kosovës për ndryshimet klimatike, përfshirë përpjekjet për harmonizim me Marrëveshjen e Parisit dhe Agjendën e Gjelbër të BE-së. Pjesa e dytë fokusohet në veprimet lokale dhe programet për edukimin mjedisor në shkolla, duke analizuar rolin e OSHC-ve, institucioneve publike dhe komuniteteve shkollore në zhvillimin e ndërgjegjësimit për klimën. Ndërsa pjesa e tretë prezanton praktikën më të mira nga Gjermania, duke sjellë përvoja konkrete në qasjet pedagogjike, përfshirjen e të rinjve dhe edukimin formal e joformal mbi klimën.

Hulumtimi synon të ofroj një bazë të fortë njohurish dhe rekomandimesh praktike për avancimin e edukimit mbi klimën dhe forcimin e bashkëpunimit ndërmjet institucioneve arsimore, organizatave të shoqërisë civile dhe politikëbërësve në Kosovë.

Ky hulumtim është zhvilluar në kuadër të projektit “Future Green Leaders of Kosovo”, një projekt i përbashkët ndërmjet Shoqatës ASAS dhe OJQ TOKA, i cila synon të fuqizojë të rinjtë në Kosovë përmes edukimit mbi mjedisin dhe klimën. Ky projekt mbështetet nga Deutsche Gesellschaft fuer Internationale Zusammenarbeit GIZ - programi global MEG.

Përmbajtja

Hyrje.....	2
Përmbajtja.....	3
1. Politikat Klimatike në Kosovë: Një analizë e strategjive kombëtare, ligjeve dhe objektivave arsimore.....	5
Përmbledhje.....	6
1. Korniza globale mbi ndryshimet klimatike.....	8
2. Korniza evropiane.....	9
3. Korniza e Ballkanit Perëndimor.....	9
4. Korniza strategjike e Kosovës.....	10
4.1. Strategjia Kombëtare e Zhvillimit.....	10
4.2. Strategjitë sektoriale.....	13
4.2.1. Strategjia për Ndryshimet Klimatike e Kosovës 2019–2028.....	14
4.2.2. Kontributet Kombëtare të Përcaktuara të Kosovës.....	16
4.2.3. Strategjia e Energjisë e Republikës së Kosovës 2022–2031.....	18
4.2.4. Strategjia për Bujqësi dhe Zhvillim Rural 2022–2028.....	20
4.2.5. Strategjia e Zhvillimit të Pylltarisë e Kosovës 2022–2030.....	21
4.2.6. Strategjia e Ujërave të Kosovës 2023–2031.....	22
4.2.7. Strategjia për Transport Multimodal 2023–2030.....	23
4.2.8. Strategjia e Turizmit e Kosovës 2024–2030.....	24
4.2.9. Strategjia e Integruar për Menaxhimin e Mbeturinave 2022–2031.....	25
5. Korniza ligjore.....	26
5.1. Ligji për Ndryshimet Klimatike.....	27
5.2. Ligji për Mbrojtjen e Mjedisit.....	28
5.3. Ligji për Mbrojtjen e Ajrit nga Ndotja.....	29
5.4. Ligji për Parandalimin dhe Kontrollin e Integruar të Ndotjes.....	30
5.5. Ligji për Mbrojtjen e Natyrës.....	30
5.6. Ligji për Ujërat e Kosovës.....	31
5.7. Ligji për Pyjet.....	32
6. Raporte mbi ndryshimet klimatike dhe efektet e tyre në Kosovë.....	32
6.1. Banka Botërore: Raporti për Klimën dhe Zhvillimin në Kosovë.....	32
6.2. UNICEF: Analiza e Peisazhit Klimatik për Fëmijët në Kosovë.....	33
6.3. UNDP: Ndryshimet Klimatike dhe Kosova.....	34
7. Referencat.....	36
2. Veprimet lokale dhe programet për ndryshimet klimatike në shkolla në Kosovë.....	38
Përmbledhje.....	39
1. Hyrje mbi ndryshimet klimatike.....	40
2. Analizë e OSHC-ve, projekteve mjedisore dhe akterëve kryesor.....	41
2.1. Roli kryesor i OSHC-ve në arsim dhe mjedis.....	42

2.2. Si zhvillojnë OSHC-të aktivitetet e tyre në shkolla (në praktikë)?.....	43
2.3. Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës (MMPHI) - roli dhe veprimtaria lidhur me edukimin mjedisor.....	44
2.4. MASHTI - roli i Ministrisë së Arsimit në edukimin mjedisor.....	45
2.5. Komunat dhe Drejtoritë Komunale të Arsimit (DKA) - roli dhe përgjegjësitë e tyre në edukimin mjedisor.....	45
2.6. Shkolla - menaxhimi, koordinimi dhe gjendja në praktikë.....	45
2.6.1. Kurrikula e Republikës së Kosovës - përmbledhje dhe struktura mjedisore.....	46
3. Ekosistemi i OSHC-ve dhe kontributi i tyre në edukimin mjedisor në Kosovë.....	48
3.1 Profile të shkurtra të OSHC-ve kryesore mjedisore dhe aktivitetet kyçe (2025).....	48
3.2. GIZ në Kosovë - çfarë bën për mjedisin, shkollat dhe të rinjtë.....	51
4. Praktikat më të mira dhe rëndësia e tyre për të rinjtë në Kosovë.....	51
5. Hulumtimet dhe punimet shkencore në shkolla dhe kontributi i tyre.....	53
6. Rekomandimet.....	53
7. Referencat.....	55
3. Praktikat më të Mira për Edukimin mbi Ndryshimet Klimatike në Gjermani.....	57
Përmbledhje.....	58
1. Hyrje.....	58
1.1. Informacion i përgjithshëm mbi ndryshimet klimatike dhe efektin serrë.....	59
2. Qasjet dhe Metodat Pedagogjike në Edukimin mbi Klimën: Përvoja nga Shkollat Gjermane.....	61
3. Edukimi mbi Klimën në Gjermani.....	63
3.1 Praktikat më të Mira dhe Eventet.....	63
4. Rritja e Ndërgjegjësimit Publik.....	66
5. Referencat.....	68

1. Politikat Klimatike në Kosovë: Një analizë e strategjive kombëtare, ligjeve dhe objektivave arsimore

Agron Demi

Përmbledhje

Pjesa e parë e hulumtimit ofron një përmbledhje të plotë të kornizës së politikës për ndryshimet klimatike në Kosovë, duke shqyrtuar përputhshmërinë e saj me standardet globale dhe rajonale, zhvillimin e mjeteve ligjore dhe strategjike, si dhe integrimin e ndryshimeve klimatike në arsimin e vendit.

- Megjithëse ndodhet jashtë traktateve kryesore ndërkombëtare për klimën, Kosova ka bërë përpjekje të matshme për të harmonizuar qeverisjen e saj klimatike me Marrëveshjen e Parisit, Marrëveshjen e Gjelbër të BE-së dhe Agjendën e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor, veçanërisht përmes Kontributit të Përcaktuar Kombëtar (NDC), Ligjit për Ndryshimet Klimatike të miratuar së fundmi, dhe disa strategjive sektoriale, përfshirë Strategjinë për Ndryshimet Klimatike 2019–2028 dhe Strategjinë Energjetike 2022–2031.
- Kontributi i Përcaktuar Kombëtar i Kosovës angazhon vendin për të ulur emetimet e gazeve serrë (GHG) me 16.3% deri në vitin 2030 krahasuar me nivelet e vitit 2016. NDC-ja përputhet me objektivat klimatike të BE-së dhe Traktatin e Komunitetit Energjetik, duke propozuar një gamë të gjerë masash për zbutjen dhe adaptimin, që shtrihen nga zgjerimi i energjisë së ripërtëritshme dhe rimbjellja e pyjeve, te transporti i qëndrueshëm dhe përmirësimi i menaxhimit të mbeturinave.
- NDC-ja integron arsimin si një shtyllë strategjike, duke promovuar krijimin e Eko-Klubeve dhe Klubeve të Gjelbra në shkolla, fushata ndërgjegjësimi publike, si dhe përmbajtje mësimore për qëndrueshmëri dhe përgatitje ndaj katastrofave duke synuar veçanërisht të rinjtë dhe komunitetet e cënueshme.
- Gurthemeli i qeverisjes ligjore klimatike është Ligji për Ndryshimet Klimatike (2023), i cili përcakton kornizën institucionale për planifikimin, adaptimin, zbutjen, monitorimin dhe raportimin lidhur me klimën.
- Një aspekt thelbësor i këtij ligji është theksi që ai vendos mbi arsimin dhe trajnimin. Neni 32 detyron bashkëpunimin midis Ministrisë së Mjedisit dhe Ministrisë së Arsimit për të integruar përmbajtjen mbi klimën në të gjitha nivelet e arsimit, për të përshtatur librat shkollorë, për të mbështetur materialet didaktike dhe për të ofruar trajnime të

vazhdueshme për profesionistët. Kjo e pozicionon ligjin si një instrument kritik për harmonizimin e objektivave klimatike me zhvillimin afatgjatë të kapitalit njerëzor.

- Strategjia për Ndryshimet Klimatike 2019–2028 përqendrohet si në zbutje ashtu edhe në adaptim, duke identifikuar sektorët kyç të cenueshëm dhe duke ndërtuar kapacitet institucional për menaxhimin e rrezikut. Edhe pse mungon një strategji e veçantë për arsimin, strategjia thekson rëndësinë e ndërgjegjësimit publik dhe të përpjekjeve për zhvillimin e kapaciteteve, duke sugjeruar se angazhimi institucional dhe ai i komunitetit janë themelorë për qëndrueshmërinë ndaj klimës. Objektivat e saj përfshijnë përmirësime teknike, sisteme inventari, plane për tranzicionin energjetik dhe promovimin e adaptimit të bazuar në ekosisteme.
- Partnerët ndërkombëtarë kanë forcuar këtë lidhje midis edukimit për klimën dhe qëndrueshmërisë ndaj saj.
 - Raporti i Bankës Botërore për Klimën dhe Zhvillimin paralajmëron se kostot e ndryshimeve klimatike mund të arrijnë deri në 2.5% të PBB-së (Prodhimi i Brendshëm Bruto) deri në vitin 2050 pa adaptim urgjent, dhe vlerëson nevojat për investime në rreth 3.3 miliardë euro.
 - Ai thekson rëndësinë e njohurive klimatike dhe zhvillimit të kapitalit njerëzor, duke mbështetur përfshirjen e temave klimatike në kurrikula, trajnime profesionale dhe fushata ndërgjegjësimi masiv.
 - Analiza e Peizazhit Klimatik për Fëmijët në Kosovë nga UNICEF thekson cenueshmërinë e fëmijëve dhe kërkon përfshirjen e përmbytjes mbi ndryshimet klimatike në arsimin formal dhe jashtëshkollor, trajnimin e mësuesve, si dhe përdorimin e shkollave si platforma për ndryshime në sjellje.
 - Raporti i UNDP-së “Sfidat dhe Mundësitë e Ndryshimeve Klimatike në Kalimin drejt një Ekonomie me Karbon Neutral në Kosovë” identifikon një zbrazëti midis ndërgjegjësimit të përgjithshëm dhe kuptimit të thellë të ndikimeve të ndryshimeve klimatike.
 - Ai argumenton për integrimin e shkencës dhe politikës klimatike në arsimin formal, qoftë si lëndë e detyrueshme apo si zgjedhore, një qëndrim që përkrahet edhe nga

akterë të qeverisë qendrore. Kjo nënvizon nevojën për qasje më të strukturuar akademike dhe institucionale në përhapjen e njohurive mbi klimën.

- Korniza më e gjerë ligjore e Kosovës, përfshirë Ligjin për Mbrojtjen e Mjedisit, Ligjin për Mbrojtjen e Ajrit nga Ndotja dhe Ligjin për Ujërat e Kosovës, gjithashtu thekson rolin e arsimit, transparencës dhe pjesëmarrjes publike. Këto ligje janë në përputhje me direktivat e BE-së dhe kontribuojnë në arritjen e objektivave klimatike përmes dispozitave për kontrollin e ndotjes, monitorimin e cilësisë së ajrit, ruajtjen e ujërave, si dhe përdorimin e qëndrueshëm të pyjeve dhe tokës.

1. Korniza globale mbi ndryshimet klimatike

Dokumenti më i lartë dhe më i rëndësishëm ndërkombëtar i miratuar për të adresuar ndryshimet klimatike është **Marrëveshja e Parisit**¹, e miratuar nga 196 vende në vitin 2015 në kuadër të **Konventës Kornizë të Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike (UNFCCC)**.

Ajo shërben si një angazhim global me detyrim ligjor për të kufizuar rritjen e temperaturës mesatare globale nën 2°C, duke synuar 1.5°C, përmes uljes së emetimeve të gazeve serrë, promovimit të qëndrueshmërisë ndaj klimës dhe forcimit të financimit për klimën.

Përmes strukturës së saj të **kontributeve të përcaktuara kombëtarisht (NDC)**, marrëveshja kërkon që çdo vend të paraqesë dhe të përditësojë planet e veprimit për klimën çdo pesë vjet, duke inkurajuar transparencën, ambicien dhe bashkëpunimin global.

Marrëveshja e Parisit lidhet drejtpërdrejt me Qëllimet e Zhvillimit të Qëndrueshëm² (SDG), veçanërisht me Qëllimin 13: Veprimi për Klimën, por gjithashtu mbështet shumë të tjerë. Duke adresuar ndryshimet klimatike, ajo kontribon në uljen e varfërisë (Qëllimi 1), sigurimin e ujit të pastër (Qëllimi 6), promovimin e energjisë së pastër dhe të përballueshme (Qëllimi 7), ndërtimin e qyteteve të qëndrueshme (Qëllimi 11) dhe mbrojtjen e jetës në tokë dhe nën ujë (Qëllimet 14 dhe 15). Marrëveshja forcon idenë se zhvillimi i qëndrueshëm dhe veprimi për klimën duhet të shkojnë paralelisht, duke njohur se një klimë e qëndrueshme është thelbësore për arritjen e të gjithë 17 SDG-ve deri në vitin 2030.

¹ UN Climate Change. Paris Agreement. Source: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement>

² <https://sdgs.un.org/goals>

2. Korniza evropiane

Marrëveshja e Gjelbër Evropiane³ e miratuar nga Komisioni Evropian në dhjetor 2019, është strategjia gjithëpërfshirëse e BE-së për t'u bërë kontinenti i parë me neutralitet klimatik deri në vitin 2050.

Pas miratimit të **Marrëveshja e Gjelbër Evropiane** në dhjetor 2019, Bashkimi Evropian ndërmori një hap të rëndësishëm tjetër duke miratuar **Ligjin Evropian për Klimën**⁴ në vitin 2021. Marrëveshja e Gjelbër përcaktoi vizionin dhe rrugën drejt arritjes së neutralitetit klimatik të Europës deri në vitin 2050, ndërsa Ligji për Klimën i dha këtij vizioni forcë ligjore. Duke inkorporuar objektivin e neutralitetit klimatik në legjislacion të detyrueshëm, Ligji Evropian për Klimën ktheu angazhimet politike të Marrëveshjes së Gjelbër në obligime të zbatueshme për të gjitha shtetet anëtare. Ai gjithashtu vendosi një objektiv ndërmjetës për reduktimin e neto-emetimeve të gazeve serrë të paktën me 55% deri në vitin 2030, krahasuar me nivelet e vitit 1990, duke siguruar një rrugë të qartë dhe të llogaridhëshme drejt një të ardhmeje të qëndrueshme.

3. Korniza e Ballkanit Perëndimor

Edhe pse është projektuar për shtetet anëtare të BE-së, **Marrëveshja e Gjelbër** ka një ndikim të konsiderueshëm edhe mbi vendet e Ballkanit Perëndimor, pasi ato aspirojnë të bëhen anëtare të BE-së dhe janë të integruara ngushtë me tregun e BE-së.

Përmes **Agjendës së Gjelbër për Ballkanin Perëndimor**⁵, e miratuar në vitin 2020, rajoni ka marrë angazhim për t'u harmonizuar me objektivat klimatike të BE-së duke ulur emetimet, duke investuar në energji të pastër, duke përmirësuar cilësinë e ajrit dhe ujit, dhe duke adoptuar praktika të ekonomisë cirkulare. Ky harmonizim nuk është vetëm politik, por edhe praktik, pasi

³ EU Commission. EU Green Deal. Source:

https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

⁴ EU Commission. EU Climate Law. Source: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/european-climate-law_en

⁵ EU Commission. Green Agenda for WB. Source:

https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2020-10/green_agenda_for_the_western_balkans_en.pdf

qasja në fonde të BE-së, tregti dhe anëtarësimi i mundshëm do të varen gjithnjë e më shumë nga përmbushja e objektivave të Marrëveshjes së Gjelbër.

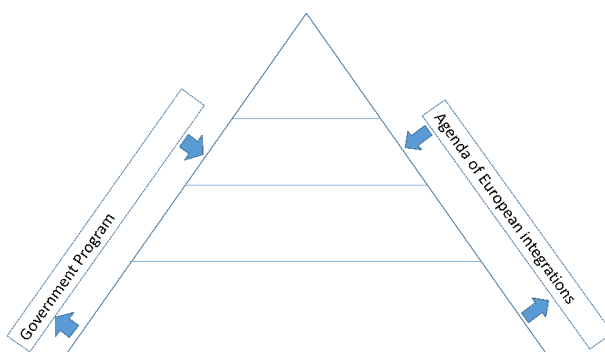
Çdo shtet që aspiron anëtarësimin, përfshirë edhe Kosovën, ka një rol kyç në këtë tranzicion. Ata pritët të miratojnë ligje kombëtare për klimën, të zhvillojnë strategji afatgjata për dekarbonizim dhe të zbatojnë gradualisht standardet mjedisore të BE-së. Komuniteti i Energjisë dhe instrumentet financiare të BE-së, si Instrumenti për Ndihmën Para-anëtarësimit (IPA III) dhe Korniza e Investimeve për Ballkanin Perëndimor (WBIF), mbështesin këto përpjekje.

4. Korniza strategjike e Kosovës

Qeveria e Kosovës harton dokumente strategjike bazuar në Kornizën Kombëtare të Menaxhimit Strategjik (NSMF), e cila strukturon planifikimin e politikave publike përmes objektivave, sektorëve dhe treguesve të performancës të përcaktuar qartë⁶.

4.1. Strategjia Kombëtare e Zhvillimit

Strategjia dhe Plan Kombëtar i Zhvillimit (NDSP) 2030 integron prioritetet e qeverisë, agjendën e BE-së dhe strategjitë sektoriale, duke i lidhur ato me Kornizën e Shpenzimeve Afatmesme (MTEF) për të siguruar harmonizimin e politikave dhe buxhetit. Ai gjithashtu bën dallimin midis objektivave afatgjata, afatmesme dhe afatshkurtra, të cilat sqarohen më tej në strategjitë mbështetëse.

⁶ Government of Kosova. National Development Strategy and Plan 2030. Approved in March 2023. Source: <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2023/11/NDSP-2030-dokumenti-i-dizajnuar.pdf>

NDSP 2030 trajton mbrojtjen e mjedisit dhe ndryshimet klimatike si prioritetet ndërsektorale, duke kombinuar ndërhyrje ligjore, infrastrukturore dhe sjellore. Plani përfshin objektiva specifika dhe të matshme, të cilat synojnë të udhëheqin Kosovën drejt një të ardhmeje më të gjelbër dhe më të qëndrueshme.

Një nga objektivat e zhvillimit të Strategjisë është: **Mjedis i pastër dhe përdorim i qëndrueshëm i burimeve natyrore**. Ky objektiv zhvillimor do të arrihet përmes këtyre objektivave strategjike:

- Menaxhim i integruar i mbeturinave dhe rritja e qarkullimit të burimeve;
- Përmirësimi i aksesit në ujë dhe kanalizime dhe ulja e ndotjes së ujit;
- Rritja e pjesës së burimeve të ripërtëritshme në miksin energjetik;
- Përmirësimi i eficiencës energjetike;
- Përmirësimi i disponueshmërisë dhe eficiencës së ujit;
- Promovimi i mobilitetit digjital dhe të qëndrueshëm;
- Menaxhimi dhe përdorimi i qëndrueshëm i burimeve pyjore dhe mbrojtja e biodiversitetit;
- Planifikim i përgjegjshëm dhe zhvillimi i integruar i territorit.

Treguesit e Ndikimit:

Treguesit e Ndikimit:	Burimi	Përshkrimi i treguesve	Gjendja fillestare	2026.	2030.
Emetimet e gazeve serrë (milion tonë ekuivalent CO ₂)	KAZŽS	Ky tregues mat të gjitha gazrat serrë të prodhuara në Kosovë dhe i konverton sasinë në ekuivalent CO ₂ .	9,6 milion tonë ekuivalent CO ₂	<12%	<30%
Vitet e jetës të humbura për 100,000 banorë të atribuueshme ndaj grimcave PM _{2.5}	AEM	Ky tregues përfaqëson numrin total të viteve të humbura për 100,000 banorë si rezultat i ekspozimit ndaj grimcave të imta PM _{2.5} .	2,458	1,846	1,229
Produktiviteti i burimeve	ASK	Mospërputhja midis përdorimit të burimeve natyrore dhe rritjes ekonomike	1.02	Mesatarja e BP-së	Mesatarja e BP-së

Treguesit e Rezultatit:

SC	Treguesi i rezultatit	Gjendja fillestare	2026.	2030.
3.1	Mbeturinat e ngurta komunale që mblidhen dhe menaxhohen në impiante nën kontrollin e autoriteteve komunale (% e totalit të mbeturinave komunale)	83,9%	90%	99%
	Familjet me akses në një sistem ndarjeje të mbeturinave në burim (%)	9,64%	15%	30%
	Mbeturinat e ngurta komunale të ripërtëritshme nga totali i mbeturinave komunale të gjeneruara	2-5%	12%	30%
3.2	Popullsia me akses në sistemet publike të ujit (%)	78%	92%	95%
	Popullsia me akses në sistemet publike të kanalizimeve (%)	65%	75%	85%
	Popullsia me akses në impiantet e trajtimit të ujërave të zeza (%)	3%	45%	60%
3.3	Pjesa e burimeve të ripërtëritshme në konsumimin e përgjithshëm final të energjisë (%)	24,4%	30%	43%
	Pjesa e burimeve të ripërtëritshme (RES) (%)	6,3%	13%	35%
3.4	Kursimet e energjisë (Ktoe)	2.7 Ovo	100 Ktoe	283 Ktoe
	Intensiteti energjetik (toe/mEUR)	394	250	150
3.5	Kapaciteti total i depozitave të ujit (mil. m ³)	559	575	719
	Humbjet e ujit në sistemet publike të furnizimit (%)	55%	48%	42%
	Intensiteti i përdorimit të ujit (VŠB/m ³ ujë në vit)	16.2	25	30
3.6	Sistemi Inteligjent i Transportit (%)	0%	40%	100%
	Transporti ndërkufitar i mallrave me hekurudhë (%)	1,9%	30%	75%
	Emetimet e gazeve serrë në transport (milion tonë ekuivalent CO ₂)	1,337	<12%	<30%
3.7	Sipërfaqja pyjore (km ²)	400 ha	2.000 ha	6.000 ha
	Shpyllëzimi i paligjshëm	Publike: 40% Private: 30%	Publike: 35% Private: 25%	Publike: 20% Private: 15%
	Numri i specieve në rrezik	90	45	0
3.8	Harta e zonave	no	yes	yes
	Numri i komunave me harta të planifikimit komunal	6	15	38

Zbatimi i këtij objekti zhvillimor do të arrihet përmes zbatimit të strategjive sektoriale, ndër të tjera:

- Strategjia për mbrojtjen e mjedisit;
- Strategjia për menaxhimin e integruar të mbeturinave;
- Strategjia e ujërave.

Edhe pse NDSP i jep rëndësi të madhe arsimit digjital, ai nuk përmend fare edukimin mbi klimën.

4.2. Strategjitë sektoriale

Për të zbatuar objektivat e përshkruara në Strategjinë Kombëtare të Zhvillimit, strategjia parashikon miratimin e strategjive të ndryshme sektoriale që ofrojnë veprime konkrete për çdo fushë politike. Për objektivin e arritjes së një mjedisi të pastër dhe të shëndetshëm, strategjia thekson tre strategji kyçe sektoriale: Strategjia për Mbrojtjen e Mjedisit, Strategjia për Menaxhimin e Integruar të Mbeturinave dhe Strategjia e Ujërave.

Në këtë seksion, do të ofrojmë një përmbledhje të shkurtër të secilës nga këto strategji dhe të tjerave, duke u fokusuar në mënyrën se si ato kontribuojnë në mbrojtjen e mjedisit dhe adresojnë sfidat lidhur me ndryshimet klimatike. Duke u bazuar në raportin më të fundit vjetor të Agjencisë së Kosovës për Mbrojtjen e Mjedisit⁷, strategjitë e mëposhtme ose po zbatohen aktualisht, ose janë në proces miratimi:

Plani Strategjik	Periudha e zbatimit	Statusi
Strategjia për Mbrojtjen e Mjedisit dhe Zhvillimin e Qëndrueshëm, përfshin edhe Strategjinë e Cilësisë së Ajrit dhe Strategjinë e Biodiversitetit.	2023–2033	Në proces hartimi
Strategjia për Menaxhimin e Integruar të Mbeturinave	2021–2030	I miratuar nga Qeveria
Plani i Menaxhimit të Mbeturinave i Republikës së Kosovës	2021–2023	I miratuar nga Qeveria

⁷ AMMK. 2023 Annual Report. Source:

<https://ammk-rks.net/assets/cms/uploads/files/Raport%20vjetor%20p%C3%ABr%20giendien%20e%20mjedisit%20SHQIP%20ueb.pdf>

Strategjia dhe Plani i Veprimit për Ndryshimet Klimatike për Kosovën	2018–2027	I miratuar nga Qeveria
Strategjia Kombëtare e Ujërave të Kosovës – e përditësuar për periudhën 2023–2027, Plani i Veprimit 2023–2025	2017–2036	I miratuar nga Qeveria dhe Kuvendi
Plani Kombëtar i Energjisë dhe Klimës i Republikës së Kosovës (Drafti i Parë)	2023–2025	Në proces hartimi
Plani Hapësinor i Kosovës – Strategjia për Zhvillimin Hapësinor të Kosovës (Rishikimi i Planit 2010–2020+)	2023–2028	Në rishikim
Plani Hapësinor për Parkun Kombëtar “Sharri”	2013–2022 (në rishikim)	Në rishikim
Plani Hapësinor për Parkun Kombëtar “Bjeshkët e Nemuna”	2023–2033	I miratuar nga Kuvendi
Plani Hapësinor për Monumentin Natyror të Rëndësisë së Veçantë “Ujëvarat e Mirusha-s”	2014–2023	I miratuar nga Kuvendi
Plani i Menaxhimit për Parkun Kombëtar “Sharri”	2015–2024 (në rishikim)	I miratuar nga Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor
Plani Kombëtar për Menaxhimin e Mbeturinave nga Ndërtimi dhe Shkatërrimi	2023	I miratuar nga Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor
Rruga drejt Ekonomisë Çirkulare	2023	I miratuar nga Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor

4.2.1. Strategjia për Ndryshimet Klimatike e Kosovës 2019–2028

Strategjia për Ndryshimet Klimatike e Kosovës 2019–2028⁸ shërben si korniza kombëtare për adresimin e ndryshimeve klimatike përmes dy komponentëve kryesorë: ulja e emetimeve të gazeve serrë (GHG) (e njohur si zhvillim me emetime të ulëta) dhe adaptimi ndaj efekteve të

⁸ Official Gazette. Climate Change Strategy 2019-2028 and action plan for 2019-2021. Source: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=29356>

ndryshimeve klimatike. Strategjia synon të vendosë Kosovën në një rrugë të rritjes së qëndrueshme, duke menaxhuar rreziqet klimatike dhe përmirësuar kapacitetin institucional.

Strategjia përshkruan pesë objektiva strategjike, duke u fokusuar si në zbutjen ashtu edhe në adaptimin. Këta objektiva synojnë:

1. Zhvillimi i kapaciteteve teknike dhe institucionale të Kosovës për të përmbushur obligimet nën Konventën Kornizë të Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike (UNFCCC) dhe direktivat klimatike të BE-së.
2. Ulja e emetimeve të gazeve serrë përmes veprimeve konkrete në sektorë si energjia, industria, mbeturinat, bujqësia dhe transporti.
3. Përmirësimi i mekanizmave të reduktimit të rrezikut në sektorë ekonomikisht të rëndësishëm që janë të cenueshëm ndaj ndryshimeve klimatike, si bujqësia, uji dhe pyjet.
4. Forcimi i qëndrueshmërisë së ekosistemeve natyrore përmes masave të adaptimit të bazuara në ekosisteme.
5. Ndërtimi i kapaciteteve të akterëve lokalë dhe qendrorë, përfshirë komunat dhe shoqërinë civile, për të integruar ndryshimet klimatike dhe masat e adaptimit në planifikimin e zhvillimit.

Qëllimet dhe veprimet konkrete të propozuara në strategji përfshijnë:

- Krijimi i një inventari kombëtar të gazeve serrë dhe përmirësimi i mekanizmave të raportimit.
- Zbatimi i Planit të Veprimit Kombëtar për Eficiencën Energjetike dhe Planit të Veprimit për Energji të Ripërtëritshme.
- Zgjerimi i sistemeve të ngrohjes nëpër qytete dhe përmirësimi i eficiencës energjetike në termocentralet ekzistuese.
- Promovimi i transportit të qëndrueshëm dhe i mobilitetit urban.
- Menaxhimi i thatësirave dhe përmytjeve, forcimi i qëndrueshmërisë së shëndetit publik dhe mbrojtja e biodiversitetit.
- Rritja e ndërgjegjësimit publik, trajnimeve dhe arsimit mbi ndikimet e ndryshimeve klimatike dhe zgjidhjet e mundshme.

- Mobilizimi i financimit për klimën dhe forcimi i bashkëpunimit ndër-institucional.

Edhe pse nuk ekziston një strategji e dedikuar për arsimin, strategjia thekson rëndësinë e rritjes së ndërgjegjësimit dhe ndërtimit të njohurive si pjesë e qëndrueshmërisë ndaj klimës. Arsimi dhe trajnimi shihet si mjete mbështetëse për të përgatitur institucionet, profesionistët dhe komunitetet për t'u përballur me sfidat aktuale dhe të ardhshme klimatike.

4.2.2. Kontributet Kombëtare të Përcaktuara të Kosovës

Edhe pse Kosova nuk është nënshkruese e Marrëveshjes së Parisit dhe nuk është anëtare e Konventës Kornizë të Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike (UNFCCC), ajo ka zhvilluar dhe miratuar në mënyrë vullnetare Kontributin e saj të Parë Kombëtar të Përcaktuar (NDC)⁹ për të treguar angazhimin e saj ndaj përpjekjeve klimatike globale dhe rajonale. Ky NDC vullnetar përshkruan ambiciet e Kosovës në zbutjen dhe adaptimin ndaj ndryshimeve klimatike dhe thekson qëllimin e saj për t'u harmonizuar me Marrëveshjen e Gjelbër të BE-së dhe Agjendën e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor. Përmes NDC-së, Kosova synon të rrisë transparencën dhe besueshmërinë e veprimeve të saj klimatike dhe të mobilizojë mbështetje ndërkombëtare, duke pasur parasysh përjashtimin aktual nga mekanizmat kryesorë globalë të financimit për klimën.

Pavarësisht qasjes së kufizuar në fondet multilaterale për klimën, Kosova ka marrë angazhim për të arritur objektiva konkrete, të matshëm dhe të realizueshëm. Këto objektiva janë përcaktuar në përputhje me Planin Kombëtar për Energji dhe Klimë (NECP), obligimet nën Traktatin e Komunitetit të Energjisë, dhe Ligjin për Ndryshimet Klimatike të miratuar në vitin 2024.

Deri në vitin 2030, Kosova synon të ulë emetimet e saj të gazeve serrë (GHG) me 16.3% krahasuar me nivelet e vitit 2016, një objektiv i pakushtëzuar i vendosur nën NECP, që përkthehet në një maksimum prej 8.95 milion tonë ekuivalent CO₂ në vit. Strategjia e zbutjes së Kosovës bazohet në një kornizë gjithëpërfshirëse ligjore dhe politike. Dokumentet kryesore

⁹ Government of Kosovo. Kosovo's first voluntary national determined contributions. 2025. Source: [https://ammk-rks.net/assets/cms/uploads/files/DECISION%20GRK%20NO.%202020_253%20The%20Nationally%20Determined%20Contribution%20\(NDC\)%20of%20Kosovo.pdf](https://ammk-rks.net/assets/cms/uploads/files/DECISION%20GRK%20NO.%202020_253%20The%20Nationally%20Determined%20Contribution%20(NDC)%20of%20Kosovo.pdf)

strategjike përfshijnë Strategjinë e Energjisë (2022–2031), Strategjinë për Ndryshimet Klimatike (2019–2028), si dhe strategjitë sektoriale për bujqësinë, transportin, pyjet dhe mbeturinat.

Këto politika përfshijnë shfuqizimin gradual të përdorimit të lignitit, zgjerimin e energjisë së ripërtëritshme (si ankandet për energjinë diellore dhe atë me erë), eficiencën energjetike në ndërtesat publike dhe rezidenciale, praktika të qëndrueshme të bujqësisë dhe pylltarisë, si dhe sisteme të integruara të menaxhimit të mbeturinave. Këto masa pritet të sjellin ulje të konsiderueshme të emetimeve, veçanërisht në sektorët e prodhimit të energjisë elektrike, bujqësisë, pylltarisë dhe përdorimit të tokës, si dhe transportit.

Përtej zbutjes, NDC-ja njih cënueshmërinë e Kosovës ndaj rreziqeve klimatike, si rritja e temperaturave, zvogëlimi i reshjeve dhe përshpejtimi i ngjarjeve ekstreme të motit. Prioritetet e adaptimit përfshijnë promovimin e infrastrukturës së gjelbër, ripyllëzimin dhe zbatimin e sistemeve të paralajmërimit të hershëm, veçanërisht në sektorët e bujqësisë dhe menaxhimit të ujërave. NDC-ja e Kosovës gjithashtu njih sfidat financiare për zbatimin e këtyre ambicieve. Nevojat e investimeve të paplotësuara vetëm për zbutjen e ndryshimeve klimatike vlerësohen në 2.9 miliardë euro deri në vitin 2030. Pavarësisht mbështetjes së suksesshme nga instrumentet e BE-së, FMN-ja, WBIF, BERZH dhe donatorët bilateralë, Kosova mbetet e papërfshirë në fondet e mëdha ndërkombëtare si Green Climate Fund dhe Adaptation Fund. Prandaj, NDC-ja shërben gjithashtu si një platformë për të tërhequr mekanizma alternative financimi dhe partneritete.

Kontributi Kombëtar i Përcaktuar (NDC) i Kosovës i jep rëndësi të madhe lidhjes së veprimeve klimatike me arsimin dhe ndërgjegjësimin publik, duke i njohur ato si mjete të domosdoshme për ndërtimin e qëndrueshmërisë afatgjatë ndaj ndryshimeve klimatike. Si pjesë e angazhimit të saj, NDC-ja përshkruan disa inisiativa arsimore që synojnë rritjen e njohurive, përgatitjes dhe angazhimit aktiv, veçanërisht midis të rinjve dhe grupeve të marginalizuara.

Ministria e Mjedisit planifikon të sigurojë që komunitetet e cënueshme, veçanërisht ato më të rrezikuara nga ndryshimet klimatike dhe fatkeqësitë natyrore, të përfshihen aktivisht në zhvillimin e programeve arsimore dhe të ndërgjegjësimit. Këto përpjekje përfshijnë aktivitete si kurrikulare dhe ekstra-kurrikulare, të fokusuara në reagimin ndaj ngjarjeve si zjarret, tërmetet,

incidentet e ndotjes dhe rreziqe të tjera klimatike. Mbështetja psikologjike pas fatkeqësive është gjithashtu një komponent i integruar i këtyre programeve.

Institucionet arsimore luajnë një rol kyç në këtë qasje. Shkollat do të mbështeten për të krijuar Eko Klube dhe Klube të gjelbra, të cilat do të udhëheqin fushata arsimore dhe informuese, do të organizojnë aktivitete pastrimi, do të promovojnë përpjekjet për gjelbërim dhe do të rrisin ndërgjegjësimin për ndryshimet klimatike. Paralelisht, do të nisën edhe fushata ndërgjegjësimi publik, duke përfshirë përpjekje për të informuar të rinjtë duke përdorur tregues të qartë që ndjekin progresin në adresimin e çështjeve mjedisore dhe zbatimin e masave për zbutjen dhe adaptimin ndaj ndryshimeve klimatike.

Asnjë nga universitetet publike apo private të Kosovës aktualisht nuk ofron programe akademike në pylltari. Për ta adresuar këtë, është planifikuar zhvillimi i një kurrikule arsimore për pylltari si një masë strategjike. Kjo iniciativë synon të trajtojë pylltarë të ardhshëm të pajisur me aftësitë e nevojshme për të menaxhuar burimet pyjore në mënyrë të qëndrueshme dhe për të siguruar që pyjet në Kosovë të mbeten të qëndrueshme përballë ndryshimeve klimatike.

4.2.3. Strategjia e Energjisë e Republikës së Kosovës 2022–2031

Strategjia e Energjisë e Republikës së Kosovës 2022–2031¹⁰ përcakton drejtimin për transformimin e sektorit energjetik të vendit në një sektor që është i sigurt, i qëndrueshëm dhe i harmonizuar me objektivat klimatike dhe energjetike të BE-së. Ajo reflekton ambicien e Kosovës për të ulur varësinë nga karburantet fosile, për të modernizuar infrastrukturën dhe për të siguruar që energjia të mbetet e aksesueshme dhe e përballueshme për të gjithë qytetarët. Strategjia njihet sfidat e sigurisë energjetike, mbrojtjes së mjedisit dhe barazisë sociale, dhe synon t'i adresojë ato përmes një qasjeje të strukturuar dhe gjithëpërfshirëse.

Strategjia përshkruan pesë objektiva kryesore strategjike që udhëheqin të gjitha masat politike dhe investimet:

¹⁰ Ministry of Economy. Energy Strategy of Republic of Kosovo 2022-2031. Source:

<https://me.rks-gov.net/wp-content/uploads/2023/04/Energy-Strategy-of-the-Republic-of-Kosovo-2022-2031-1-1.pdf>

1. Sigurimi i sigurisë së furnizimit me energji, veçanërisht gjatë krizës maksimale dhe emergjencave.
2. Zhvillimi dhe integrimi i burimeve të energjisë së ripërtëritshme për të reduktuar varësinë nga qymyri.
3. Promovimi i eficiencës energjetike në të gjithë sektorët për të ulur konsumimin total.
4. Avancimi i liberalizimit dhe integritit të tregut të energjisë në tregjet rajonale dhe të BE-së.
5. Garancia e një tranzicioni energjetik të drejtë dhe gjithëpërfshirës, duke mbrojtur grupet e cenueshme dhe adresuar varfërinë energjetike.

Për të arritur këto objektiva, strategjia përfshin disa qëllime konkrete dhe të matshme:

- Shfuqizimi i njësive të vjetruara të qymyrit (p.sh., Kosova A) dhe përmirësimi i Kosova B për të reduktuar emetimet.
- Rritja e pjesës së energjisë së ripërtëritshme të paktën në 35% të prodhimit të energjisë elektrike deri në vitin 2031.
- Zbatimi i mekanizmave të çmimit të karbonit dhe përgatitja për integrim në Sistemin e Tregtisë së Emetimeve të BE-së.
- Mbështetja e instalimeve të gjerë të paneleve diellore në ndërtesa publike dhe private.
- Zgjerimi i sistemeve të ngrohjes rajonale dhe elektrifikimi i pjesës së furnizimit me ngrohje për të reduktuar ndotjen e ajrit.
- Krijimi dhe financimi i Fondit për Eficiencën Energjetike për të financuar rinovimin e ndërtesave dhe për të ulur kërkesën për energji.
- Promovimi i vendeve të punës “të gjelbra”, barazisë gjinore dhe trajnimeve të fuqisë punëtore si pjesë e tranzicionit energjetik.
- Forcimi i kornizës ligjore dhe institucionale për reformat e tregut të energjisë dhe mbrojtjen e konsumatorit.

Edhe pse strategjia i referohet zbutjes së ndryshimeve klimatike dhe nevojës për një tranzicion të qëndrueshëm, ajo nuk trajton në mënyrë të shprehur arsimin mbi klimën në sistemin formal arsimor. Në vend të kësaj, fokusohet te ndërtimi i kapaciteteve, trajnimi institucional dhe

përpjekjet për ndërgjegjësim publik si mjete mbështetëse për të mundësuar zbatimin e politikave energjetike dhe klimatike.

Strategjia gjithashtu vë në dukje se disa çështje ndërsektoriale, si klima, transporti, bujqësia dhe standardet e ndërtesave, do të trajtohen përmes një dokument të vetëm gjithëpërfshirës: Plani Kombëtar për Energji dhe Klimë (NECP). Megjithatë, ky plan ende nuk është miratuar, dhe zhvillimi i tij mbetet një hap kritik për të harmonizuar politikat e Kosovës me standardet e BE-së.

4.2.4. Strategjia për Bujqësi dhe Zhvillim Rural 2022–2028

Strategjia për Bujqësi dhe Zhvillim Rural 2022–2028¹¹ përshkruan vizionin afatgjatë të Kosovës për zhvillim bujqësor të qëndrueshëm, siguri ushqimore, mirëqenie rurale dhe harmonizim me politikat e BE-së.

Sa i përket ndryshimeve klimatike, strategjia njësohet qartë se ato paraqesin një sfidë në rritje për bujqësinë në Kosovë. Ajo identifikon rreziqe të tilla si rritja e temperaturave, ndryshimi i modeleve të reshjeve dhe ngjarjet ekstreme të motit më të shpeshta. Këto ndryshime kanë një ndikim të drejtpërdrejtë negativ në prodhimin e kulturave, disponueshmërinë e ujit, cilësinë e tokës dhe stabilitetin e të ardhurave të fermerëve.

Për të zbutur këto rreziqe, strategjia propozon disa masa institucionale:

- Promovimi i praktikave bujqësore të qëndrueshme dhe rezistente ndaj klimës.
- Përmirësimi i efikasitetit të ujitjes dhe përshtatja ndaj kushteve të thatësirës.
- Mbrojtja e burimeve natyrore si toka, uji dhe biodiversiteti.
- Mbështetja e masave agro-mjedisore që ulin emetimet dhe rrisin qëndrueshmërinë.
- Investimi në infrastrukturë dhe inovacion teknologjik në bujqësi.
- Futja e sistemeve të paralajmërimit të hershëm, vlerësimit të rrezikut dhe monitorimit të klimës.

¹¹ Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development. Strategy for Agriculture and Rural Development 2022-2028. Source: https://www.mbpzhr-ks.net/repository/docs/STRATEGJIA_20222028_FINAL_ALB_Web_Noprint_final_PDF.pdf

- Harmonizimi me Agjendën e Gjelbër të BE-së dhe përgatitja për detyrimet klimatike në kuadër të procesit të integritetit evropian.

Megjithëse strategjia nuk përcakton masa formale arsimore që lidhen me ndryshimet klimatike, ajo thekson rolin e shërbimeve këshillimore, trajnimit për fermerët dhe forcimit të kapaciteteve tek institucionet dhe palët e interesuara. Këto synojnë të rrisin ndërgjegjësimin dhe njohuritë praktike mbi mënyrat e përshtatjes dhe reduktimit të ndikimeve të ndryshimeve klimatike në sektorin e bujqësisë.

4.2.5. Strategjia e Zhvillimit të Pylltarisë e Kosovës 2022–2030

Strategjia e Zhvillimit të Pylltarisë e Kosovës 2022–2030¹² paraqet një kuadër gjithëpërfshirës për menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve pyjore dhe e lidh në mënyrë të qartë menaxhimin e pyjeve me zbutjen, përshtatjen dhe qëndrueshmërinë ndaj ndryshimeve klimatike. Një nga prioritetet kryesore të strategjisë është rritja e rolit të pyjeve në adresimin e sfidave mjedisore, përfshirë ndryshimet klimatike, humbjen e biodiversitetit, erozionin e tokës dhe nevojën për rritjen e lavamanëve të karbonit.

Qëllimi kryesor i strategjisë është të sigurojë menaxhimin e qëndrueshëm dhe multifunksional të pyjeve të Kosovës, duke balancuar funksionet ekologjike, ekonomike dhe sociale. Objektivat specifike përfshijnë:

1. Rritja e sipërfaqes dhe cilësisë së pyjeve përmes ripyllëzimit dhe pyllëzimit të ri.
2. Forcimi i kuadrit institucional dhe ligjor për qeverisjen e pyjeve.
3. Promovimi i potencialit ekonomik të pyjeve në mënyrë të qëndrueshme.
4. Rritja e kapaciteteve të institucioneve dhe profesionistëve në sektorin e pylltarisë.
5. Mbrojtja e biodiversitetit dhe promovimi i shërbimeve ekosistemore.
6. Integrimi i menaxhimit të pyjeve në politikat më të gjera të përdorimit të tokës dhe zhvillimit rural.

¹² Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development. Forestry Development Strategy. Source: https://www.mbpzhr-ks.net/repository/docs/SH_Drafti_Final_i_Planit_te_Veprimit_2022_2024..pdf

Strategjia thekson rëndësinë kritike të edukimit, vetëdijesimit dhe ngritjes së kapaciteteve. Ajo pranon mungesën aktuale të programeve formale akademike në pylltari në Kosovë dhe propozon zhvillimin e kurrikulave të arsimit të lartë për të përgatitur pylltarë dhe inxhinierë pyjorë të ardhshëm. Kjo shihet si thelbësore për të siguruar një gjeneratë të re profesionistësh që mund të zbatojnë praktika të qëndrueshme dhe menaxhim pyjor të përshtatur ndaj ndryshimeve klimatike.

Gjithashtu, strategjia mbështet fushata vetëdijesuese dhe përfshirje lokale, duke përfshirë bashkëpunimin me komunat dhe shoqërinë civile për të informuar komunitetet mbi rëndësinë e ruajtjes së pyjeve. Ajo promovon menaxhimin pjesëmarrës të pyjeve dhe inkurajon përfshirjen e popullatës lokale në aktivitetet e mbrojtjes dhe restaurimit të pyjeve.

4.2.6. Strategjia e Ujërave të Kosovës 2023–2031

Strategjia e rishikuar e Ujërave të Kosovës (2023–2031)¹³ vendos një kornizë për menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve ujore, duke e lidhur qartë politikën e ujit me përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike, mbrojtjen e mjedisit dhe qëndrueshmërinë socio-ekonomike afatgjatë. Ajo njeh se ndikimet e ndryshimeve klimatike, si rritja e temperaturave, ulja e reshjeve dhe shtimi i thatësirave e përmbytjeve, paraqesin kërcënime serioze për burimet ujore të Kosovës dhe kërkojnë një përgjigje proaktive e të integruar.

Qëllimi i përgjithshëm i strategjisë është të garantojë menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve ujore për të gjitha përdorimet, ujin e pijshëm, bujqësinë, industrinë, energjinë dhe ekosistemet, përmes një kornize të menaxhimit të integruar të burimeve ujore (IWRM). Objektivat kryesore strategjike përfshijnë:

1. Përmirësimi i kuadrit ligjor dhe institucional për qeverisjen e ujit.
2. Forcimi i infrastrukturës për furnizimin me ujë dhe trajtimin e ujërave të zeza.
3. Përmirësimi i cilësisë së ujit dhe mbrojtja e ekosistemeve ujore.
4. Promovimi i eficiencës dhe ruajtjes në përdorimin e ujit.
5. Rritja e përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike përmes vlerësimeve të forta të rrezikut dhe planifikimit.

¹³ Official Gazette. Water Strategy 2023-2031. Source: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=78647>

Edukimi dhe ndërgjegjësimi publik identifikohen si instrumente kyçe për arritjen e objektivave të strategjisë. Strategjia kërkon zhvillimin e programeve të trajnimit dhe materialeve edukative për profesionistët e ujit, autoritetet komunale dhe komunitetet lokale. Këto synojnë të përmirësojnë kapacitetet teknike, të promovojnë përdorimin efikas të ujit dhe të rrisin ndërgjegjësimin publik mbi rreziqet nga ndotja e ujit dhe rreziqet që lidhen me klimën.

Vëmendje e veçantë i jepet përfshirjes së edukimit mbi klimën dhe temave të ruajtjes së ujit në fushatat publike, si dhe përfshirjes së organizatave të shoqërisë civile në përpjekjet e ndërgjegjësimi. Strategjia nxit komunat të promovojnë pjesëmarrjen e publikut në proceset e menaxhimit të ujit dhe të mbështesin ndryshimin e sjelljes përmes përhapjes së informacionit.

4.2.7. Strategjia për Transport Multimodal 2023–2030

Strategjia për Transport Multimodal e Kosovës (2023–2030)¹⁴ vendos një kornizë gjithëpërfshirëse për zhvillimin e një sistemi transporti të zgjuar, të sigurt dhe të qëndrueshëm, duke e lidhur qartë politikën e transportit me zbutjen e ndryshimeve klimatike, integrimin rajonal dhe konkurrencën ekonomike. Ajo pranon se sistemi aktual i transportit është jo i qëndrueshëm mjedisor dhe i paaftë për të arritur objektivat klimatike të BE-së, duke kërkuar një ndryshim drejt mënyrave më të pastra të lëvizjes, inovacionit dixhital dhe lidhjes multimodale.

Qëllimi i përgjithshëm i strategjisë është të transformojë sektorin e transportit të Kosovës duke modernizuar infrastrukturën dhe shërbimet në rrugë, hekurudha dhe ajër, ndërkohë që redukton emetimet, rrit sigurinë dhe përmirëson lidhshmërinë në nivel kombëtar dhe rajonal. Ajo mbështet aspiratat e Kosovës për integrim në BE duke u harmonizuar me Agjendën e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor, Marrëveshjen e Gjelbër Evropiane dhe Qëllimet e Zhvillimit të Qëndrueshëm.

Objektivat strategjike kryesore përfshijnë:

1. Lidhje transporti pa ndërprerje, duke përmirësuar multimodalitetin dhe integrimin ndërmjet mënyrave të ndryshme të transportit dhe rajoneve.

¹⁴ Ministry of Infrastructure and Spatial Planning. Multimodal Transport Strategy of Kosovo 2023–2030. Source: https://mit-ks.net/repository/docs/2024_05_13_195223_MTS_ANG.pdf

2. Një sistem transporti i sigurt, përmes përmirësimeve infrastrukturore, reformave rregullatore dhe adoptimit të parimeve të Vizionit Zero për të reduktuar vdekjet në trafik.
3. Transport i zgjuar dhe i qëndrueshëm, duke promovuar zgjidhje dixhitale, sisteme inteligjente transporti (ITS) dhe tranzicionin drejt mjeteve me emetime të ulëta ose zero.

Strategjia vendos targete të qarta për reduktimin e emetimeve dhe parashikon një ndryshim modal nga rruga drejt hekurudhës, modernizim të flotës së automjeteve, implementimin e ERTMS dhe investime në infrastrukturën e karikimit për automjetet elektrike. Sigurimi i infrastrukturës ndaj ndikimeve klimatike dhe përmirësimi i qëndrueshmërisë ndaj ngjarjeve ekstreme të motit theksohen si hapa thelbësorë për të ardhmen e qëndrueshme të sektorit.

4.2.8. Strategjia e Turizmit e Kosovës 2024–2030

Strategjia e Turizmit e Kosovës (2024–2030)¹⁵ ofron një kornizë gjithëpërfshirëse për zhvillimin e qëndrueshëm të sektorit të turizmit, duke theksuar mbrojtjen e mjedisit, rritjen ekonomike gjithëpërfshirëse dhe harmonizimin me standardet evropiane. Ndërsa strategjia nuk e trajton drejtpërdrejt politikën e turizmit përmes prizmit të përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike, ajo njësohet në mënyrë të implikuar me degradimin e mjedisit dhe përdorimin e tepruar të burimeve natyrore, veçanërisht në zonat e mbrojtura, si kërcënime kyçe për qëndrueshmërinë afatgjatë të turizmit.

Qëllimi i përgjithshëm i strategjisë është të mundësojë zhvillimin e një sektori turistik konkurrues dhe të qëndrueshëm në Kosovë, i cili ruan trashëgiminë kulturore dhe natyrore, rrit punësimin dhe stimulon zhvillimin ekonomik rajonal. Kjo synohet të arrihet përmes një qasjeje të integruar, ndërsektoriale, që përfshin institucionet publike, ndërmarrjet private dhe aktorët e shoqërisë civile.

¹⁵ Prime Ministers Office. Tourism Strategy 2024-2030. Source: <https://krveministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2024/07/Strategjia-e-Turizmit-2024-2030-1.pdf>

Objektivat kryesore strategjike përfshijnë:

1. Promovimi i Kosovës si një destinacion turizmi i qëndrueshëm përmes marketingut të synuar dhe rritjes së dukshmërisë ndërkombëtare.
2. Zgjerimi dhe diversifikimi i ofertave turistike në përputhje me standardet e qëndrueshmërisë mjedisore dhe kulturore.
3. Investimi në infrastrukturë cilësore turistike, veçanërisht në zonat natyrore dhe rurale.
4. Forcimi i kapaciteteve institucionale dhe zhvillimi i fuqisë punëtore në sektorin e turizmit.
5. Avancimi i kuadrit ligjor dhe rregullator për ta harmonizuar me praktikën e BE-së dhe për të siguruar përputhshmëri mjedisore.

Edhe pse ndryshimet klimatike nuk janë në fokusin kryesor, strategjia njih rëndësinë e praktikave miqësore me mjedisin dhe mbrojtjen e zonave natyrore, veçanërisht atyre që janë të cenueshme nga mbi-turizmi dhe menaxhimi i dobët i mbetjeve. Koncepti i qëndrueshmërisë trajtohet qartë, veçanërisht në kontekstin e ekoturizmit, turizmit malor dhe ruajtjes së peizazheve të mbrojtura.

Ndërgjegjësimi publik dhe edukimi trajtohen në aspektin e përmirësimit të informimit të vizitorëve, cilësisë së shërbimeve dhe aftësive lokale.

4.2.9. Strategjia e Integruar për Menaxhimin e Mbeturinave 2022–2031

Strategjia e Integruar për Menaxhimin e Mbeturinave në Kosovë 2024–2035¹⁶ dhe Plani i saj i Veprimit (2024–2026) synojnë të modernizojnë sektorin e mbeturinave duke e harmonizuar atë me standardet e BE-së dhe duke e avancuar Kosovën drejt një ekonomie rrethore.

Kjo strategji gjithëpërfshirëse bazohet në katër objektiva kryesore strategjike:

1. Përmirësimi i infrastrukturës për grumbullimin dhe trajtimin e mbeturinave,
2. Forcimi i kuadrit ligjor dhe institucional,

¹⁶ Official Gazette. Kosovo Integrated Waste Management strategy 2024-2035. Source: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=100754>

3. Përmirësimi i mekanizmave të zbatimit dhe financimit, dhe
4. Nxitja e efikasitetit të burimeve përmes praktikave të ekonomisë rrethore.

Strategjia përcakton një vizion të qartë: të mbrojë shëndetin publik dhe të zvogëlojë dëmet mjedisore nga mbeturinat, duke krijuar njëkohësisht mundësi biznesi dhe punësimi. Ajo synon mbulimin 100% me shërbime për grumbullimin e mbeturinave, zhvillimin e objekteve rajonale për trajtim dhe asgjësim, si dhe zbatimin e sistemeve për ndarjen e mbeturinave, riciklimin dhe kompostimin. Deponitë rajonale pritet të përputhen me standardet e BE-së deri në vitin 2027, ndërsa objektivat afatgjata përfshijnë ndërtimin e kapaciteteve për shfrytëzimin e mbeturinave për energji dhe zvogëlimin e varësisë nga deponimi.

Ndryshimet klimatike nuk janë fokusi kryesor, por strategjia kontribuon në mënyrë indirekte në qëllimet klimatike duke ulur emetimet nga mbeturinat përmes rritjes së riciklimit, rikuperimit dhe përdorimit të lëndëve djegëse të përfuara nga mbeturinat. Ajo i referohet Agjendës së Gjellbër të BE-së për Ballkanin Perëndimor dhe Rrugëkartës së Kosovës për Ekonominë Rrethore, të cilat e theksojnë parandalimin e mbeturinave dhe rikuperimin e materialeve si hapa thelbësorë drejt një të ardhmeje me pak karbon.

Një theks i madh vihet tek edukimi publik, vetëdijësimi dhe ndryshimi i sjelljes. Strategjia parashikon fushata për të ngritur vetëdijen mbi menaxhimin e duhur të mbeturinave dhe përfitimet e tij mjedisore. Po ashtu, inkurajohet përfshirja e shkollave, universiteteve dhe institucioneve kërkimore për të mbështetur inovacionin dhe përhapjen e praktikave të ekonomisë rrethore.

5. Korniza ligjore

Kushtetuta e Republikës së Kosovës, si akti më i lartë ligjor, garanton mbrojtjen e mjedisit në Nenin 52¹⁷. Ajo përcakton se natyra, biodiversiteti, mjedisi dhe trashëgimia kombëtare janë përgjegjësi e të gjithëve. Gjithashtu, ajo thekson se çdo individ duhet të ketë mundësinë të dëgjohet nga institucionet publike dhe që opinionet e tij të merren parasysh.

¹⁷ Kosovo Constitution. Source:

https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2017/10/1.CONSTITUTION_OF_THE_REPUBLIC_OF_KOSOVO.pdf

Sipas Raportit të fundit të Komisionit Evropian për Kosovën¹⁸, Kosova ka bërë hapa të rëndësishëm në zhvillimin e një kuadri ligjor dhe institucional për të adresuar ndryshimet klimatike. Një arritje kyçe është miratimi i Ligjit për Ndryshimet Klimatike në dhjetor 2023, i cili vendos bazat për qeverisjen klimatike në të ardhmen.

Kosova ka ndërmarrë hapa për t'u harmonizuar me standardet e BE-së duke përgatitur Planin Kombëtar për Energjinë dhe Klimën (NECP), edhe pse miratimi i tij ende mbetet i papërfunduar. Vendi gjithashtu ka miratuar Ligjin për Burimet e Ripërtëritshme të Energjisë dhe ka organizuar me sukses ankandin e tij të parë për energjinë diellore, duke treguar përparim në promovimin e energjisë së pastër. Janë bërë investime në efikasitetin e energjisë për ndërtesat publike dhe rezidenciale, dhe Kosova ka lansuar tregun e energjisë elektrike “day-ahead” të lidhur me Shqipërinë, duke kontribuar në integrimin rajonal të energjisë.

Sfida të konsiderueshme mbeten. Kapacitetet administrative dhe ato të burimeve njerëzore në sektorët e klimës dhe mjedisit janë jashtëzakonisht të ulëta, duke minuar zbatimin e ligjeve dhe politikave. Kosova vazhdon të jetë e varur rëndë nga termocentralet e vjetruara me qymyr dhe ka nevojë të përshpejtojë vendosjen e burimeve të ripërtëritshme të energjisë. Angazhimi politik duhet të mbështetet nga veprime konkrete, duke përfshirë miratimin e NECP-së, zbatimin e Ligjit për Ndryshimet Klimatike (sidomos kuadrit për monitorimin, raportimin dhe verifikimin e emetimeve të gazrave serrë) dhe futjen e mekanizmave të çmimit të karbonit të harmonizuar me Sistemin e Tregtisë së Emisioneve të BE-së. Forcimi i kapaciteteve institucionale, sigurimi i koherencës së politikave dhe zgjerimi i investimeve në infrastrukturën e energjisë së pastër mbeten detyra urgjente për transicionin e gjelbër të Kosovës.

5.1. Ligji për Ndryshimet Klimatike

Ligji për Ndryshimet Klimatike¹⁹ në Kosovë krijon bazën ligjore për adresimin e ndryshimeve klimatike përmes planifikimit të koordinuar, zbutjes, përshtatjes, monitorimit dhe raportimit. Ai

¹⁸ EC. Kosovo 2014 Report. Source:

https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/c790738e-4cf6-4a43-a8a9-43c1b6f01e10_en?filename=Kosovo%20Report%202024.pdf

¹⁹ Official Gazette. Law on Climate Change. Source: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=85112>

synon të zvogëlojë emetimet e gazrave serrë dhe të përgatisë vendin për ndikimet e ndryshimeve klimatike, në përputhje me detyrimet e BE-së dhe ato ndërkombëtare. Ligji përcakton përgjegjësitë e institucioneve kombëtare dhe lokale, promovon integrimin ndërsektorial të veprimeve klimatike dhe kërkon zhvillimin e strategjive klimatike, planeve për reduktimin e emetimeve dhe vlerësimeve të rrezikut në sektorët kyç si energjia, transporti, bujqësia dhe menaxhimi i mbeturinave.

Një komponent kyç i ligjit është përfshirja e publikut, edukimi dhe vetëdijesimi. Neni 32 kërkon në mënyrë të veçantë bashkëpunim midis Ministrisë së Mjedisit dhe Ministrisë së Arsimit për dizajnimin dhe zbatimin e programeve mjedisore dhe për ndryshimet klimatike në të gjitha nivelet e arsimit. Kjo përfshin punën e përbashkët mbi përmbytjen e librave shkollorë, mbështetjen e kërkimeve shkencore dhe promovimin e përfshirjes së institucioneve arsimore në iniciativa kombëtare dhe ndërkombëtare. Për më tepër, ligji kërkon bashkëpunim midis ministrive të arsimit dhe punës për krijimin e programeve të trajnimit të vazhdueshëm mbi çështjet klimatike dhe mjedisore, duke forcuar rëndësinë e edukimit si një shtyllë të veprimit për klimën.

5.2. Ligji për Mbrojtjen e Mjedisit

Ligji për Mbrojtjen e Mjedisit në Kosovë²⁰ ofron kuadrin ligjor për ruajtjen, restaurimin dhe përdorimin e qëndrueshëm të mjedisit, duke siguruar të drejtën e çdo individi për të jetuar në një mjedis të shëndetshëm. Ai rregullon planifikimin mjedisor, monitorimin, vlerësimin e ndikimit, parandalimin e ndotjes, pjesëmarrjen publike, si dhe përgjegjësitë e institucioneve dhe individëve në mbrojtjen e mjedisit.

Ligji trajton ndryshimet klimatike duke theksuar nevojën që Kosova të ndërmarrë masa për mbrojtjen e klimës dhe zvogëlimin e ndikimeve të saj. Ai kërkon zhvillimin e strategjive dhe planeve të veprimit për reduktimin e emetimeve të gazrave serrë, përshtatjen me ndikimet klimatike dhe integrimin e konsideratave klimatike në politikat sektoriale. Vetëdijesimi publik

²⁰ Official Gazette. Law on Environmental Protection. Source: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2631>

dhe edukimi mbi ndryshimet klimatike gjithashtu njihen si komponentë të domosdoshëm të mbrojtjes së mjedisit sipas këtij ligji.

5.3. Ligji për Mbrojtjen e Ajrit nga Ndotja

Ligji për Mbrojtjen e Ajrit nga Ndotja²¹ krijon kuadrin ligjor për sigurimin e ajrit të pastër në Kosovë, duke përcaktuar përgjegjësitë e institucioneve në nivel qendror dhe lokal, duke vendosur kufij për emetimin e ndotësve dhe duke kërkuar monitorim sistematik të cilësisë së ajrit. Ai vendos detyrime për entitetet publike dhe private që kryejnë aktivitete që ndikojnë në cilësinë e ajrit, ndërsa kërkon nga autoritetet qendrore dhe lokale të miratojnë strategji mbrojtje të ajrit, plane veprimi dhe sisteme lejesh.

Ligji thekson qasjen publike në informacion, përcakton procedurat për monitorimin e emetimeve nga burimet stacionare dhe të lëvizshme, dhe krijon mekanizma për kategorizimin e cilësisë së ajrit dhe reagimin ndaj ngjarjeve të ndotjes. Ai është plotësisht në përputhje me direktivat përkatëse të Bashkimit Evropian, duke siguruar që standardet e Kosovës përputhen me normat evropiane për mbrojtjen e mjedisit dhe shëndetit.

Ligji krijon lidhje të qarta me ndryshimet klimatike, veçanërisht përmes Nenit 4, i cili kërkon që masat për cilësinë e ajrit të mbështesin qëllimet afatgjata të BE-së. Ai thekson nevojën për reduktimin e emetimeve që kontribuojnë në mbrojtjen e shtresës së ozonit dhe zvogëlimin e ndikimeve të ndryshimeve klimatike, përfshirë promovimin e energjisë së ripërtëritshme, përmirësimin e efikasitetit energjetik dhe eliminimin e gradual të gazrave serrë të fluoruar.

Sistemi i Informacionit për Ajrin, i krijuar me këtë ligj, gjithashtu mbledh dhe integron të dhëna lidhur me emetimet e gazrave serrë dhe masat e adaptimit, duke përforcuar më tej integrimin e konsideratave të ndryshimeve klimatike në qeverisjen e cilësisë së ajrit.

²¹ Official Gazette. Law No. 08/L-025 on Protection of Air from Pollution. Source: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=60330>

5.4. Ligji për Parandalimin dhe Kontrollin e Integruar të Ndotjes

Ligji për Parandalimin dhe Kontrollin e Integruar të Ndotjes²² ka për qëllim parandalimin ose zvogëlimin e emetimeve në ajër, ujë dhe tokë nga aktivitetet industriale që paraqesin rreziqe për mjedisin. Ai krijon një sistem për lejet mjedisore të integruara, duke kërkuar nga operatorët e disa instalimeve të aplikojnë Teknikat më të Mira të Disponueshme (BAT) për të minimizuar ndotjen. Ligji cakton Ministrinë e Mjedisit si autoritetin kryesor përgjegjës për lëshimin e lejeve, monitorimin e përputhshmërisë dhe zbatimin e kufijve të ndotjes, ndërsa nxit edhe pjesëmarrjen publike dhe transparencën në procesin e lejeve. Ai është i harmonizuar me Direktivën e BE-së 96/61/EC, duke siguruar që standardet industriale mjedisore të Kosovës janë në përputhje me praktikatat evropiane.

Ndërsa ligji fokusohet kryesisht në kontrollin e ndotjes dhe mbrojtjen e mjedisit, ai kontribuon në mënyrë të tërthortë në zbutjen e ndryshimeve klimatike duke zbatuar kufij të rreptë për emetimet industriale dhe promovuar metoda më të pastra prodhimi. Edhe pse nuk përmend në mënyrë eksplicite ndryshimet klimatike ose emetimet e gazrave serrë, theksi i tij mbi parandalimin e integruar, efikasitetin energjetik dhe përdorimin e teknologjive më pak ndotëse përputhet me objektivat më të gjera klimatike. Përmes kushteve të lejeve dhe mekanizmave të zbatimit, ligji mbështet uljen e emetimeve nga sektorët që zakonisht janë burime kryesore të ndotësve klimatikë.

5.5. Ligji për Mbrojtjen e Natyrës

Ligji për Mbrojtjen e Natyrës²³ vendos bazën ligjore për ruajtjen e biodiversitetit, mbrojtjen e habitatit natyror dhe sigurimin e përdorimit të qëndrueshëm të resurseve natyrore në Kosovë. Ai përcakton kategoritë e zonave të mbrojtura, vendos kriteret për shpalljen dhe menaxhimin e këtyre zonave, dhe përshkruan përgjegjësitë institucionale, veçanërisht të Ministrisë së Mjedisit, Agjencisë Kosovare për Mbrojtjen e Mjedisit dhe komunave.

²² Official Gazette. Law No. 03/L-043 on Integrated Prevention and Control of Pollution. Source: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=71734>

²³ Official Gazette. Law No. 03/L-233 on Nature Protection. Source: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2716&langid=2>

Ligji parashikon monitorimin e ekosistemeve dhe specieve, rregullon aktivitetet që mund të ndikojnë negativisht në vlerat natyrore dhe promovon edukimin dhe vetëdijesimin publik mbi rëndësinë e ruajtjes së natyrës. Ai është në përputhje me konventat ndërkombëtare dhe direktivat mjedisore të BE-së, me qëllim ruajtjen e trashëgimisë natyrore të Kosovës për brezat e sotëm dhe të ardhshëm.

Edhe pse ligji nuk përmend në mënyrë eksplicite ndryshimet klimatike, dispozitat e tij kontribuojnë në mënyrë të tërthortë në qëndrueshmërinë dhe adaptimin ndaj klimës. Duke mbrojtur pyjet, zonat e lagështa dhe ekosistemet e tjera që veprojnë si kapëse karboni ose si mbrojtje natyrore kundër fenomeneve ekstreme klimatike, ligji mbështet stabilitetin mjedisor përballë rreziqeve të lidhura me klimën. Theksi mbi përdorimin e qëndrueshëm të tokës, shërbimet e ekosistemit dhe mbrojtjen e biodiversitetit luan një rol kyç në ruajtjen e ekuilibrit ekologjik, i cili është thelbësor për strategjitë afatgjata të adaptimit ndaj klimës.

5.6. Ligji për Ujërat e Kosovës

Ligji Nr. 04/L-147 për Ujërat e Kosovës²⁴ rregullon menaxhimin, mbrojtjen dhe përdorimin e qëndrueshëm të resurseve ujore në vend. Ai prezanton konceptin e menaxhimit të integruar të resurseve ujore, duke siguruar që përdorimi i ujit të jetë i balancuar midis nevojave mjedisore, sociale dhe ekonomike. Ligji përcakton përgjegjësitë për institucione si Ministria e Mjedisit dhe Agjencia Kosovare për Ujë, dhe përcakton trupat ujore, zonat e mbrojtjes dhe standardet e cilësisë së ujit.

Ai kërkon hartimin e planeve për menaxhimin e baseneve lumore, promovon efikasitetin e përdorimit të ujit, parandalimin e ndotjes, dhe qasjen publike në informacionet lidhur me ujin. Ligji është në përputhje me Direktivën e BE-së për Kuadrin Ujor 2000/60/EC, duke krijuar një bazë ligjore të plotë për mbrojtjen e ekosistemeve ujore.

Ligji lidhet ngushtë me adaptimin ndaj ndryshimeve klimatike, duke njohur se ndryshimet në modelet e reshjeve, thatësiat dhe përmytjet ndikojnë direkt në disponueshmërinë dhe cilësinë e

²⁴ Official Gazette. Law No. 04/L-147 on Waters of Kosovo. Source: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=8659&langid=2>

ujit. Ai kërkon që planet e menaxhimit të ujit të vlerësojnë rreziqet nga variabiliteti klimatik dhe të parashikojnë masa për parandalimin e mungesës së ujit dhe zvogëlimin e ndikimit të fenomeneve ekstreme klimatike. Duke theksuar qasjet e bazuara në ekosisteme, ruajtjen e ujit dhe nevojën për infrastrukturë të qëndrueshme, ligji kontribon drejtpërdrejt në përpjekjet më të gjera të Kosovës për t'u përballur dhe adaptuar ndaj efekteve të ndryshimeve klimatike.

5.7. Ligji për Pyjet

Ligji për Pyjet në Kosovë²⁵ rregullon mbrojtjen, menaxhimin dhe përdorimin e qëndrueshëm të resurseve pyjore. Ai përcakton rolet e Agjencisë Kosovare të Pyjeve dhe autoriteteve komunale, rregullon pronësinë dhe të drejtat e përdoruesve, dhe vendos rregulla për mirëmbajtjen e pyjeve, pyllëzimin, shfrytëzimin dhe mbrojtjen kundër prerjeve të paligjshme, zjarreve dhe dëmtuesve. Ligji thekson vlerën ekonomike, sociale dhe mjedisore të pyjeve dhe prezanton mekanizma për inventarizimin, monitorimin dhe zbatimin e masave kundër shkeljeve pyjore. Qëllimi i tij është të sigurojë që pyjet të menaxhohen si një e mirë publike dhe të ruhen për gjeneratat e ardhshme.

Edhe pse ligji nuk përmend në mënyrë eksplicite ndryshimet klimatike, objektivat kryesore të tij kontribuojnë në mënyrë të konsiderueshme në zbutjen dhe adaptimin ndaj klimës. Pyjet veprojnë si kapëse të rëndësishme të karbonit, dhe fokusi i ligjit mbi mbrojtjen e pyjeve, pyllëzimin dhe parandalimin e degradacionit mbështet përpjekjet për të ulur përqendrimet e gazrave serrë. Ekosistemet pyjore të shëndetshme luajnë një rol kritik në rregullimin e ujit, ruajtjen e tokës dhe mbrojtjen e biodiversitetit, të gjitha këto të domosdoshme për rritjen e qëndrueshmërisë ndaj efekteve të ndryshimeve klimatike, si erozioni, përmytjet dhe ekstremet e temperaturave.

6. Raporte mbi ndryshimet klimatike dhe efektet e tyre në Kosovë

6.1. Banka Botërore: Raporti për Klimën dhe Zhvillimin në Kosovë

Raporti i Bankës Botërore “Vlerësimi i Qëndrueshmërisë Klimatike dhe Rritjes së Gjelbër në Ballkanin Perëndimor”²⁶ thekson se Kosova përballlet me rreziqe serioze nga ndryshimet

²⁵ Official Gazette. Law No. 2003/3 on Forests. Source: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=71815>

²⁶ World Bank. Kosovo Country Conundrum Report. 2024. Source: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099100324121037634/pdf/P17920519a54a30bb1abe41c87eaa27d582.pdf>

klimatike, përfshirë rritjen e temperaturave, uljen e reshjeve dhe thatësitë më të shpeshta dhe më intensive. Këto ndryshime po ndikojnë tashmë në bujqësi, pylltari, disponueshmërinë e ujit dhe prodhimin e energjisë, duke e bërë vendin një nga më të cenueshmit në rajon.

Raporti paralajmëron se pa masa urgjente adaptimi, ndikimet klimatike mund të shkaktojnë humbje ekonomike të konsiderueshme, potencialisht deri në 2.5% të PBB-së vjetore deri në vitin 2050. Ai gjithashtu evidenton kostot financiare konkrete, duke llogaritur se investimet në adaptim dhe zbutje të klimës mund të kërkojnë deri në 3.3 miliardë euro gjatë dekadave të ardhshme, veçanërisht në infrastrukturë, energji, bujqësi dhe menaxhimin e ujit. Për më tepër, goditjet e lidhura me klimën pritet të thellojnë pabarazitë sociale, sidomos për popullatat rurale që varen nga burimet natyrore.

Raporti gjithashtu lidh veprimin ndaj klimës me nevojën për rritjen e ndërgjegjësimit dhe arsimit publik. Ai thekson se Kosova duhet të investojë në programet e edukimit dhe trajnimit për të krijuar kapitalin e nevojshëm njerëzor për një tranzicion të gjelbër. Kjo përfshin integrimin e ndryshimeve klimatike në kurrikulat formale, arsimin profesional dhe fushatat publike për ndryshimin e sjelljeve. Përpjekjet arsimore konsiderohen thelbësore për rritjen e kapacitetit institucional, promovimin e praktikave të qëndrueshme dhe mbështetjen e qëndrueshmërisë së komunitetit ndaj kërcënimeve klimatike. Pa këto investime në njohuri dhe ndërgjegjësim, Kosova rrezikon të mbetet prapa në adaptimin ndaj klimës dhe në kalimin drejt një ekonomie të qëndrueshme dhe me karbon të ulët.

6.2. UNICEF: Analiza e Peisazhit Klimatik për Fëmijët në Kosovë

Raporti i UNICEF-it “Analiza e Peizazhit Klimatik për Fëmijët në Kosovë (2022)”²⁷ thekson ndikimet shumëdimensionale të ndryshimeve klimatike mbi fëmijët dhe popullatat e cenueshme në Kosovë. Ai paralajmëron se fëmijët janë veçanërisht të rrezikuar për shkak të rritjes së ndotjes së ajrit, valëve të nxehtësisë gjithnjë e më të shpeshta dhe mungesës së aksesit të duhur në ujë të pastër dhe shërbime sanitare, sidomos në zonat rurale. Raporti identifikon se ndryshimet klimatike kërcënojnë shëndetin, arsimimin dhe sigurinë, duke përkeqësuar gjithashtu varfërinë

²⁷ UNICEF. Source: https://www.unicef.org/kosovoprogramme/media/6241/file/CLAC_ENG.pdf.pdf

dhe pabarazitë sociale. Rreziqet konkrete mjedisore përfshijnë cilësinë e degraduar të ajrit, veçanërisht në qendrat urbane si Prishtina, si dhe mungesën e ujit, e cila kërcënon bujqësinë dhe shëndetin publik. Edhe pse raporti nuk ofron vlerësime të detajuara të kostove financiare, ai thekson humbjet afatgjata ekonomike dhe zhvillimore njerëzore që mund të lindin nëse nuk zbatohen menjëherë politika të qëndrueshme ndaj klimës dhe të fokusuar tek fëmijët.

Thelbi i raportit thekson rëndësinë e edukimit klimatik dhe angazhimit të të rinjve si një rrugë drejt qëndrueshmërisë afatgjate. Ai kërkon integrimin e përmbajtjes mjedisore dhe të ndryshimeve klimatike në kurrikulën formale të arsimit në Kosovë dhe zgjerimin e programeve jashtëshkollore të fokusuar në qëndrueshmëri. Raporti gjithashtu rekomandon ndërtimin e kapaciteteve për mësuesit dhe institucionet lokale për të forcuar njohuritë mjedisore. UNICEF e sheh edukimin si një mjet kyç për të fuqizuar fëmijët si avokatë të klimës dhe për të ndërtuar një shoqëri të informuar, të adaptueshme dhe proaktive në adresimin e kërcënimeve mjedisore. Në këtë kontekst, shkollat pozicionohen jo vetëm si vende të mësimi, por edhe si qendra për rritjen e ndërgjegjësimit komunitar dhe ndryshimin e sjelljes.

6.3. UNDP: Ndryshimet Klimatike dhe Kosova

Raporti i UNDP-së, me titull "Eksplorimi i Sfidave dhe Mundësive të Ndryshimeve Klimatike në Kalimin drejt një Ekonomie me Neutralitet Karboni në Kosovë,"²⁸ shqyrton perceptimet e publikut, sfidat dhe mundësitë lidhur me ndryshimet klimatike dhe tranzicionin drejt një ekonomie me neutralitet karboni në Kosovë. Kërkimi, i kryer gjatë prillit-majit 2022, kombinon një sondazh me 1,300 të anketuar dhe diskutime në grupe fokusi që përfshijnë institucione qendrore publike, organizata të shoqërisë civile dhe biznese.

Raporti nxjerr në pah një njohje të përgjithshme të ndryshimeve klimatike tek publiku, megjithëse ekziston konfuzion lidhur me ndikimet specifike të tyre në Kosovë. Një pjesë e konsiderueshme e të rinjve (18-24 vjeç) raportuan njohuri të kufizuara mbi ndikimet e

²⁸ UNDP. Exploring Climate Change Challenges and Opportunities in Transitioning to a Carbon Neutral Economy in Kosovo. 2022. Source: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-02/UNDP%20Report%20-%20Climate%20Change%20ENG.pdf>

ndryshimeve klimatike në shëndet, ku televizori shihet si burimi kryesor i informacionit për moshat më të vjetra, ndërsa mediat sociale për të rinjtë. Megjithëse ekziston njohja e termit, kuptimi praktik mbi masat e zbutjes është i ulët, me shumë persona që i japin prioritet menaxhimit të mbeturinave mbi zgjidhje më efektive si energjia e rinovueshme.

Raporti identifikon disa ndikime dhe sfida kryesore të ndryshimeve klimatike në Kosovë. Varësia e madhe e vendit nga dy termocentralet e vjetra me qymyr kontribuon ndjeshëm në emetimet e gazeve serrë dhe ndotjen e ajrit. Transporti, me flotën e vjetër të automjeteve dhe mungesën e transportit publik të besueshëm, është kontribuesi i dytë më i madh i emetimeve. Çështje të tjera përfshijnë menaxhimin e dobët të mbeturinave, mbeturinat industriale, shpyllëzimin dhe shndërrimin e tokës bujqësore për ndërtim. Këta faktorë çojnë në rritje të problemeve respiratore tek fëmijët dhe përhapjen e sëmundjeve të ndryshme. Kosova gjithashtu përballet me sfida për shkak të ndryshimeve të shpeshta të temperaturave, prishjeve në modelet e reshjeve, thatësirave, valëve të nxehtësisë dhe përmbytjeve. Raporti thekson progresin e ngadaltë në respektimin e marrëveshjeve ndërkombëtare dhe mungesën e një infrastrukture ligjore të fortë për veprim klimatik.

Raporti përmend shprehimisht programet mësimore, duke thënë se: “Përfshirja e shkencës së ndryshimeve klimatike dhe politikave klimatike në kurrikulën e sistemit arsimor, do të ndihmonte në zvogëlimin e këtyre dallimeve” (duke iu referuar hendeut midis dëgjimit për ndryshimet klimatike dhe kuptimit të ndikimeve të tyre në shëndet). Institucionet qendrore gjithashtu besojnë se “mësimet mbi ndryshimet klimatike duhet të integrohen në kurrikulë, si lëndë të detyrueshme ose si lëndë zgjedhore.”

7. Referencat

1. [Paris Agreement](#) - UN Climate Change
2. [Sustainable Development Goals](#) - UN
3. [EU Green Deal](#) - EU Commission
4. [EU Climate Law](#) - EU Commission
5. [Green Agenda for WB](#) - EU Commission
6. [National Development Strategy and Plan 2030](#) - Government of Kosova
7. [2023 Annual Report](#) - AMMK
8. [Climate Change Strategy 2019-2028 and action plan for 2019-2021](#) - Official Gazette
9. [Kosovo's first voluntary national determined contributions. 2025](#) - Government of Kosovo
10. [Energy Strategy of Republic of Kosovo 2022-2031](#) - Ministry of Economy
11. [Strategy for Agriculture and Rural Development 2022-2028](#) - Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development
12. [Forestry Development Strategy](#) - Ministry of Agriculture, Forestry and Rural Development
13. [Water Strategy 2023-2031](#) - Official Gazette
14. [Multimodal Transport Strategy of Kosovo 2023–2030](#) - Ministry of Infrastructure and Spatial Planning
15. [Tourism Strategy 2024-2030](#) - Prime Ministers Office
16. [Kosovo Integrated Waste Management strategy 2024-2035](#) - Official Gazette
17. [Kosovo Constitution](#)
18. [Kosovo 2014 Report](#) - EC
19. [Law on Climate Change](#) - Official Gazette
20. [Law on Environmental Protection](#) - Official Gazette
21. [Law No. 08/L-025 on Protection of Air from Pollution](#) - Official Gazette
22. [Law No. 03/L-043 on Integrated Prevention and Control of Pollution](#) - Official Gazette
23. [Law No. 03/L-233 on Nature Protection](#) - Official Gazette
24. [Law No. 04/L-147 on Waters of Kosovo](#) - Official Gazette
25. [Law No. 2003/3 on Forests](#) - Official Gazette

26. [Kosovo Country Conundrum Report. 2024](#) - World Bank
27. [UNICEF](#)
28. [Exploring Climate Change Challenges and Opportunities in Transitioning to a Carbon Neutral Economy in Kosovo. 2022](#) - UNDP

2. Veprimet lokale dhe programet për ndryshimet klimatike në shkolla në Kosovë

Egzona Shala Kadiu

Përmbledhje

Pjesa e dytë e hulumtimit ka fokus në veprimet lokale, programet dhe angazhimin e Ministrisë së Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit (MASHTI), organizatave të shoqërisë civile, GIZ dhe aktorëve të tjerë relevantë në fushën e edukimit klimatiko-mjedisor për të rinjtë në Kosovë.

Ai bazohet në desk-research dhe në praktikat aktuale: analizë dhe sintetizim të dokumenteve programore, raporteve të OSHC-ve (p.sh. Balkan Green Foundation, EcoZ, Rilindja e Gjelbërt), materialeve të donatorëve (p.sh. GIZ) dhe burimeve publike, me qëllim identifikimin e veprimeve lokale, praktikave të mira dhe nevojave institucionale për edukimin klimatiko-mjedisor në shkollat e Kosovës/për të rinjtë.

Metodologjia përfshin një rishikim të projekteve dhe dokumenteve strategjike, si dhe përmbledhje të rasteve-studimi. Raporti analizon rolin dhe aktivitetet e OSHC-ve në shkolla, çoftë përmes aktiviteteve që i zhvillojnë me klubet mjedisore në shkolla si ato që përfshijnë kompostimin, fushata grumbullimi të mbeturinave apo riciklimi, vendosje të paneleve solare dhe të tjera. Mbulon mbështetjen dhe materialet e trajnimit nga GIZ, si dhe vlerëson përputhshmërinë me politikat dhe instrumentet e Ministrisë së Arsimit (MASHTI).

Gjetjet kryesore tregojnë prezencën e iniciativave premtuese, por shpesh të fragmentuara; mungesën e një kornize të unifikuar kurrikulare dhe ekzistencën e diskrepancave në monitorim. Thekson nevojën për përforsim të kapaciteteve të mësuesve, p.sh. përmes trajnimeve train-the-trainer, dhe për zgjerim e prioritetizim të aktiviteteve mjedisore në shkolla.

Rekomandohet: standardizimin e paketave mësimore “të gjelbra”; vendosjen dhe përfshirjen sistematike të lëndës/tematikave të ekologjisë, mjedisit dhe ndryshimeve klimatike edhe pas klasës së 5 (për ciklet e mëvonshme); krijimin dhe përdorimin e indikatorëve të thjeshtë për vlerësim para/pas për të matur njohuritë e fituara; zgjerimin e modeleve demonstruese dhe projekteve pilot (p.sh. 10–20 shkolla) si qendra demonstruese; dhe përfshirjen aktive të MASHTI-t në udhëzime operative dhe në ofrimin e mini-financimeve për shkolla, me qëllim angazhimin e të rinjve/nxënësve në aktivitete mjedisore.

1. Hyrje mbi ndryshimet klimatike

Ndryshimet klimatike janë ndryshime afatgjata në sistemin klimatik të Tokës, kryesisht të shkaktuara nga aktiviteti njerëzor, përfundim ky i mbështetur nga një shqyrtim i gjerë i literaturës shkencore që gjeti një pajtueshmëri mbi shkaktarët antropogjen/njerëzor (më shumë se 99.9% e studimeve të shqyrtuara e argumentojnë atë).²⁹

Si pasojë e shtimit të gazrave serë të liruara nga veprimtaritë e njeriut (p.sh. djegia e lëndëve fosile, ndryshimet në përdorimin e tokës dhe praktikrat e tjera të konsumit të dëmshme për ekosistemet), temperatura globale mesatare është rritur ndjeshëm: dekadat e fundit rezultojnë dukshëm më të ngrohta, dhe vlerësimet e fundit të IPCC e vendosin ngrohjen mesatare globale të periudhave të fundit pak nën ose rreth 1°C më lart se vlerat mesatare para-industriale (1850–1900). Raporti i IPCC-së thekson qartë dhe mbështet faktin se tashmë ndryshimet janë në shkallë të gjera, të shpejta dhe në përshkallëzime me efekte botërore.³⁰

Koncentrimet e dioksidit të karbonit në atmosferë arritën rekorde të reja në vitin 2024 me një mesatare globale rreth 412.5 ppm, shifër kjo që tregon se nivelet e CO₂-shit sot janë më të larta se në çdo periudhë të regjistruar gjatë qindra-mijëra viteve të fundit. Kjo rritje argumenton për vazhdimin e ngrohjes globale nëse nuk i zvogëlojmë emetimet me shpejtësi të madhe.³¹

Nga këndvështrimi i përgjithshëm, edhe Kosova, sidomos kohët e fundit, po përjeton ndikime të dukshme të ndryshimeve klimatike. Në dy dekadat e fundit janë regjistruar temperatura mesatare më të lartat ndonjëherë, dhe janë paraqitur shumë më shpesh raste të valëve të nxehtësisë, më shumë thatësira, zjarre pyjore dhe përmytje e vërshime të lumenjëve në zona urbane e rurale, fenomene këto që ndikojnë drejtpërdrejt në shëndetin publik, infrastrukturë, rendimente bujqësore, biodiversitet dhe

²⁹Ramanujan, K. (2021, October 19). *More than 99.9% of studies agree: Humans caused climate change*. Cornell Chronicle.

<https://news.cornell.edu/stories/2021/10/more-999-studies-agree-humans-caused-climate-change>

³⁰Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2021). *Summary for Policymakers*. In V. Masson-Delmotte, P. Zhai, A. Pirani, S. L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M. I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J. B. R. Matthews, T. K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu, & B. Zhou (Eds.), *Climate Change 2021: The Physical Science Basis — Working Group I contribution to the Sixth Assessment Report of the IPCC*. IPCC. https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SPM_final.pdf

³¹National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA) Research. (2021, April 7). *Despite pandemic shutdowns, carbon dioxide and methane surged in 2020*. NOAA Research. <https://research.noaa.gov/despite-pandemic-shutdowns-carbon-dioxide-and-methane-surged-in-2020>

në shërbimet publike, rrisin kostot ekonomike dhe pabarazinë sociale.

Rajoni i Ballkanit Perëndimor³², përfshi këtu zonat malore dhe komunitetet rurale të Kosovës, konsiderohet vulnerabël ndaj përkeqësimit të këtyre efekteve dhe ka kapacitete të kufizuara për t'u përshtatur ndaj ndryshimeve të larta të mjedisit. Të dhënat kombëtare dhe analizat ndërkombëtare tregojnë se sektori i energjisë (veçanërisht djegia e lëndëve djegëse si qymyri/linjiti për prodhimin e energjisë dhe ngrohje) kontribuon me mbi 86%³³ të emetimeve totale të Kosovës (sipas inventarit GHG 2023). Kjo paraqet një indikacion të qartë që tranzicioni i sektorit energjetik është thelbësor për uljen e emetimeve.

Në kuadrin ndërkombëtar, Kosova nuk është palë nën [UNFCCC](#) (Konventa e Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike) dhe nuk është pjesëmarrëse e plotë në Marrëveshjen e Parisit; si pasojë nuk obligohet të raportoj NDC (Kontributet e Përcaktuara Kombëtare) zyrtare tek mekanizmat e Konventës. Kjo pozitë juridike dhe organizative ka implikime praktike: kufizon qasjen e Kosovës në disa instrumente dhe burime financimi ndërkombëtare të lidhura direkt me mekanizmat e UNFCCC/Paris, dhe kërkon zgjidhje të ndjeshme e kreative për mobilizimin e fondeve dhe zbatimin e masave klimatike. Prandaj, përparësitë politike dhe planet kombëtare (NDP, NECP etj.) duhet të jenë të mbështetura nga analiza të forta të të dhënave, mekanizma partneriteti me donatorët potencial dhe duhen të kenë instrumente shtesë e mekanizma përkrahës për të siguruar zbatimin praktik të masave të dekarbonizimit dhe adaptimit klimatik.

2. Analizë e OSHC-ve, projekteve mjedisore dhe akterëve kryesor

Ky seksion analizon tre shtylla themelore të edukimit mjedisor në Kosovë:

1. Rolin dhe veprimtarinë e aktorëve kryesorë, me theks të veçantë tek organizatat e shoqërisë civile (OSHC) dhe integrimi i temave mjedisore në kurrikulë;
2. Aktivitetet praktike që OSHC-të zhvillojnë në shkolla, duke përfshirë shembuj konkretë të projekteve dhe ndërhyrjeve edukative;

³² The World Bank. (2024). *Country Climate and Development Report: Western Balkans — Kosovo country compendium*. World Bank Group. October 2024. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099100324121037634/pdf/P17920519a54a30bb1abe41c87eaa27d582.pdf> (also: <https://www.worldbank.org/en/country/kosovo/publication/kosovo-country-climate-and-development-report>)

³³ The World Bank. (2024). *Country Climate and Development Report: Western Balkans — Kosovo country compendium*. World Bank Group. October 2024. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099100324121037634/pdf/P17920519a54a30bb1abe41c87eaa27d582.pdf> (also: <https://www.worldbank.org/en/country/kosovo/publication/kosovo-country-climate-and-development-report>)

3. Politikat dhe dokumentet udhëzuese të Ministrisë së Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit (MASHTI), të cilat përcaktojnë kornizat institucionale për integrimin e edukimit mjedisor në arsimin parauniversitar.

Në secilën pjesë theksohen shembuj të praktikave të mira dhe rekomandime që synojnë të udhëheqin akterët relevantë drejt një qasjeje më të koordinuar dhe të qëndrueshme për edukimin mjedisor në shkolla.

Organizatë e shoqërisë civile (OSHC) është çdo organizatë joqeveritare dhe jofitimprurëse që vepron në shërbim të interesave publike dhe komunitare përfshirë organizatat rinore, fondacionet, grupet vullnetare dhe iniciativat qytetare. OSHC-të në Kosovë regjistrohen sipas legjislacionit vendor si shoqata, fondacione ose iniciativa qytetare dhe synojnë të plotësojnë boshllëqet që shpesh nuk mbulohen nga sektori publik.

OSHC-të identifikojnë nevojat lokale, hartojnë projektet, sigurojnë financim (përmes granteve dhe donacioneve), zbatojnë aktivitetet në terren dhe dokumentojnë rezultatet. Ato krijojnë partneritete me shkolla, Drejtoritë Komunale të Arsimit, bizneset lokale dhe donatorët ndërkombëtarë (p.sh. GIZ, KFOS). Aktivitetet tipike të tyre përfshijnë punëtori, trajnime, seminare, workshope, hartim të materialeve informuese, edukative dhe mësimore, projekte praktike dhe fushata ndërgjegjësimi e avokimi.

2.1. Roli kryesor i OSHC-ve në arsim dhe mjedis

OSHC-të janë një ndër akterët kryesorë në fushën e mjedisit, sidomos duke pasur parasysh kapacitetet e kufizuara të institucioneve lokale; komunat shpesh kanë mungesë fondesh, ndërsa shumica e shkollave nuk kanë fonde të veçanta për zbatimin e projekteve me të rinjtë. OSHC-të, megjithëse zakonisht numerikisht të pakta, janë të fokusuara dhe të specializuara, dhe e kategorizojnë veprimtarinë e tyre sipas prioritetit dhe fushave të ndërhyrjes. Ato kryesisht ofrojnë aktivitete dhe i realizojnë ato në baza projektesh të orientuara kryesisht në:

- Ndërtimin e kapaciteteve, si trajnimi i mësimdhënësve/edukatorëve dhe i nxënësve për temat mjedisore;

- Pilotimin e projekteve në shkolla, si zgjidhjet praktike me panele solare të vogla, sistemet e kompostimit dhe sistemet e ujitjes;
- Mobilizimin e komunitetit dhe avokimin përmes fushatave (për pastrime, mbjellje pemësh) dhe bashkëpunimeve prind-fëmijë-komunë;
- Raportimin dhe monitorimin, përfshirë mbledhjen e të dhënave para/pas dhe përgatitjen e raporteve që dokumentojnë ndikimin.

2.2. Si zhvillojnë OSHC-të aktivitetet e tyre në shkolla (në praktikë)?

Për realizimin e aktiviteteve në shkolla, OSHC-të paraqesin tek Drejtoria Komunale e Arsimit (DKA) një kërkesë (apo email) të detajuar, duke specifikuar shkollat brenda komunës ku do të realizohen aktivitetet, përshkrimin e detajuar të aktiviteteve dhe kohëzgjatjen e tyre. DKA shqyrton propozimin dhe, pas koordinimit të nevojshëm me shkollat përkatëse, jep ose refuzon miratimin zyrtar.

Në realizim të aktiviteteve, OSHC-të sjellin trajnerë dhe praktika të përditësuara, kombëtare dhe ndërkombëtare, organizojnë dhe mbështesin themelimin e klubeve të gjelbra në shkolla, ofrojnë paketat mësimore dhe zhvillojnë punëtori dhe projekte në formë praktike (p.sh. auditime të energjisë, kompostimin, aktivitete të reciklimit etj.). Kur përfshihen komponentë më të specializuar si instalimet e panele diellore, OSHC-të bashkëpunojnë me partnerë teknikë për instalim, trajnime teknike dhe për trajnime të mirëmbajtjes së pajisjeve apo infrastrukturës.

Megjithatë, OSHC-të përballen me sfida dhe kufizime nga faktorë të ndryshëm që ndikojnë në zbatimin dhe qëndrueshmërinë e projekteve, kryesisht për shkaqe financiare dhe për shkak të mungesës së kuadrove vendore të specializuara e shpesh edhe për shkaqe plotike e etnike. Disa prej vështirësive kryesore janë:

- Varësia nga financimet afatshkurtra: shumica e projekteve mbështeten në formë të granteve ë , çka kufizon vazhdimësinë dhe qëndrueshmërinë e projekteve.
- Kapacitete të kufizuara menaxheriale dhe për monitorim: mungesa e stafit të trajnuar për menaxhim projektsh dhe për mbledhjen/analizimin e të dhënave

- Mungesë koordinimi dhe kornizash standarde monitorimi: mungojnë mekanizma të përbashkët për koordinim midis OSHC-ve dhe udhëzime standarde nga autoritetet vendore.
- Cilësi e ndryshueshme e materialeve dhe mungesë dokumentimi standard: materialet mësimore dhe metodologjitë shpesh nuk dokumentohen në mënyrë të unifikuar për ripërdorim.
- Vështirësi në mirëmbajtjen afatgjatë të infrastrukturës: pas instalimit të pajisjeve (p.sh. panele diellore, sisteme kompostimi), mungon shpesh burimi për sigurimin e mirëmbajtjes dhe funksionimit afatgjatë.

Ky model zbatimi kërkon rritje të koordinimit me DKA-të, planifikim financiar afatgjatë dhe kërkon me domosdoshmëri mekanizma për transferim të njohurive (p.sh. train-the-trainer), që të sigurojë që rezultatet e projekteve të jenë të qëndrueshme dhe me mundësi të shumëfishimit.

2.3. Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës (MMPHI) - roli dhe veprimtaria lidhur me edukimin mjedisor

Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës (MMPHI) është institucioni qendror përgjegjës për hartimin, koordinimin dhe zbatimin e politikave mjedisore në Republikën e Kosovës. MMPHI harton strategji dhe plane sektoriale, përcakton standarde mjedisore dhe siguron informim publik dhe institucional mbi gjendjen e mjedisit. Si pjesë e mandatit të saj, ministria zhvillon dokumente strategjike të nivelit kombëtar (p.sh. plane për ekonominë qarkore, strategji për menaxhimin e mbeturinave, politika për biodiversitetin etj) dhe mbikëqyr zbatimin e tyre në bashkëpunim me agjencitë (AMMK, AKP etj.) dhe institucionet përkatëse.

Në fushën e edukimit mjedisor, MMPHI siguron kornizat politike (strategjitë, programet dhe legjislacionin bazë) dhe përgatit materiale informuese dhe udhëzues mbështetës për çështjet mbi mjedisin. Ministria nxit dhe ndërmerr (edhe pse rrallëher) iniciativa ndërgjegjësuëse dhe ndonjëher angazhohet në partneritete të ndryshme (p.sh. marrëveshje/MoU) me organizata lokale, qendra edukative dhe donatorë për zhvillimin e aktiviteteve dhe materialeve informuese apo relevante. Megjithatë, kur bëhet fjalë për materialet edukative mjedisore, integrimi formal në kurrikula dhe miratimi i programeve mësimore në nivel shtetëror mbetet kompetencë e Ministrisë së Arsimit

(MASHTI). Deri më sot nuk ka pasur një koordinim formal të përbashkët mes MMPHI-së dhe MASHTI-t për zhvillimin e një programi shtetëror gjithëpërfshirës për edukimin mjedisor.

2.4. MASHTI - roli i Ministrisë së Arsimit në edukimin mjedisor

Ministria e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit (MASHTI) ka përgjegjësinë kryesore për hartimin, miratimin dhe zbatimin e kurrikulave dhe programeve mësimore për arsimin para-universitar. Integrimi i tematikave mjedisore brenda procesit mësimor qoftë si pjesë e lëndëve ekzistuese (p.sh. tek Shqipëria dhe Mjedi) apo si module ndërdisiplinore kërkon të hartohen dhe duhet të udhëzohet e përcillet tuje në nivel qendror nga MASHTI, përmes dokumenteve të kurrikulës dhe strategjive të sektorit arsimor. Për shembull, programet për ciklin parashkollor dhe fillor kanë përmbajtje dhe udhëzime metodologjike që nxisin mësimin në mjedis dhe bashkëpunimin me familjen dhe komunitetin.

2.5. Komunitet dhe Drejtoritë Komunale të Arsimit (DKA) - roli dhe përgjegjësitë e tyre në edukimin mjedisor

Komunitet në Kosovë, përmes Drejtorive Komunale të Arsimit (DKA), mbajnë përgjegjësi administrative dhe operative për shumicën e aspekteve të arsimit/edukimit në nivel lokal, sigurojnë furnizimin dhe mirëmbajtjen e infrastrukturës shkollore, janë përgjegjëse për emërimin e stafit administrativ/shtesë, koordinimin lokal të programeve, dhe për miratimin administrativ për aktivitetet që zhvillohen brenda territorit komunal.

Ligji për arsimin dhe dokumentet udhëzuese përcaktojnë që DKA-të janë pika e parë e kontaktit për aprovimin e projekteve shkollore që vijnë nga OSHC-të dhe partnerët e jashtëm. Kjo do të thotë se implementimi praktik i aktiviteteve mjedisore në shkolla kërkon miratimin dhe angazhimin e DKA-së në shumë nivele.

2.6. Shkolla - menaxhimi, koordinimi dhe gjendja në praktikë

Shkollat menaxhohen në nivel lokal, nga administrata komunale dhe kanë një strukturë drejtuese të përbërë nga drejtori, stafi pedagogjik dhe kur është fjala për projekte, nga një koordinator të emëruar

për facilitim të projektit (zakonisht një mësues) që bashkëpunon me OSHC-të dhe DKA-në. Në zbatimin praktik, OSHC-të lidhin marrëveshje bashkëpunimi me drejtorin e shkollës, sigurojnë trajnime për mësuesit dhe material didaktike informuese, dhe më pas ndjekin procesin e vlerësimit (raport i para/pas vlerësimit, dokumentim me dëshmi foto apo raporte tjera). Në rastet kur kërkohet mirëmbajtja e infrastrukturës (p.sh. për panele solare, apo kopshte shkollor,) zakonisht kërkohet angazhim i komunës ose ndonjë partnerit teknik për zgjidhje afatgjatë si shkak i mungesës së financimit apo edhe alokimit të mjeteve nga shkolla. Meqë shkollat funksionojnë nën menaxhimin administrativ të komunave dhe nuk janë të regjistruara si entitete juridike të pavarura ato nuk kanë llogari bankare në emër të tyre dhe kështu ato nuk kanë mundësi për të aplikuar drejtpërdrejt për grante dhe programe ndërkombëtare (p.sh. Erasmus+). Si rezultat, institucioneve shkollore u ndalen mundësitë për financim të drejtëpërdrejtë, për partneritete strategjike dhe për zhvillim institucional përmes mekanizmave.

2.6.1. Kurrikula e Republikës së Kosovës - përmbledhje dhe struktura mjedisore

Kurrikula kombëtare e Republikës së Kosovës është ndërtuar rreth shtatë fushave kryesore, të cilat shërbejnë si kornizë bazë për organizimin e mësimdhënies dhe të nxënies në të gjitha nivelet e arsimit parauniversitar. Çdo fushë ofron udhëzime për përmbajtjet mësimore, metodologjitë e mësimnxënies dhe indikatorët e vlerësimit, dhe zbatimin e tyre përshtatet sipas shkallëve dhe cikleve të përcaktuara nga Ministria e Arsimit.

Fushat kryesore:

- › Gjuhët dhe komunikimi
- › Artet
- › Matematika
- › Shkencat natyrore
- › Shoqëria dhe mjedisi
- › Edukata fizike, sportet dhe shëndeti
- › Jeta dhe puna

Këto fusha mbulojnë lëndët dhe modulet nga edukimi parashkollor deri te cikli i mesëm i lartë, duke siguruar një qasje të integruar dhe të vazhdueshme për zhvillimin e kompetencave të nxënësve.

Kurrikula është e ndarë në shkallë/cikle të përcaktuara: edukimi parashkollor; cikli fillor (shkalla I–V); cikli i mesëm i ulët (shkalla VI–IX); dhe cikli i mesëm i lartë/gjimnazi (X–XII). Për secilën shkallë janë përcaktuar lëndët kyçe dhe orët minimale javore. Më poshtë jepet një përmbledhje e shkurtër e organizimit dhe përmbajtjeve sipas cikleve:

- **Edukimi parashkollor dhe cikli i hershëm (klasa përgatitore, I–II).** Nxënësit përfshihen në përmbajtje nga të gjitha fushat kurrikulare, me fokus në gjuhë dhe komunikim, aktivitetet artistike, njohuritë bazë të matematikës dhe konceptet fillestare rreth natyrës dhe shoqërisë.
- **Cikli fillor (klasa III–V).** Rritet theksi tek modulet themelore - Shkencat Natyrore, Shoqëria dhe Mjedisit, Matematika si dhe zgjerohet koha e dedikuar për gjuhët dhe aktivitetet praktike që forcojnë mësimin përmes përvojës.
- **Cikli i mesëm i ulët (klasa VI–IX).** Orari strukturohet për lëndë më të ndara dhe të thelluara (p.sh. biologji, kimi, fizikë, histori, gjeografi), përfshin pjesë zgjedhore dhe aktivitetet jashtëkurrikulare që mbështesin zhvillimin e aftësive praktike dhe studiueshme.

Në kurrikulën e Kosovës temat mjedisore prezantohen që nga klasat e hershme deri tek klasa 5, pataj kalojnë në një grumbull lëndësh por jo të specifikuar. Në nivelin parashkollor dhe në klasat 1-2, përfshihen aktivitete praktike dhe eksploruese që nxisin vëzhgimin e natyrës dhe sjelljeve përgjegjëse ndaj mjedisit, kjo në vartësi nga aftësitë e mësuesëve/edukatoreve. Nga klasa 3 e deri në klasën 5 temat trajtohen më sistematikisht përmes lëndës “Njeriu dhe natyra” dhe “Shoqëria dhe mjedisi”, ku futen konceptet bazë të ekologjisë, cikleve natyrore, menaxhimit të burimeve dhe sjelljeve të qëndrueshme, edhe pse me një fjalorë të mbingarkuar e pa as një vlerësim nëse tekstet përshtaten me moshën e fëmijëve. Në ciklin 6-9, çështjet mjedisore trajtohen në mënyrë të ndarë dhe nëpër lëndë si biologji, kimi, fizikë, gjeografi dhe histori, e humbin efektin si lëndë të veqanta. Në ciklin e mesëm të lartë (gjimnaz) mjedisi dhe ekologjia trajtohen si pjesë e lëndëve më të specializuara dhe si tema për projekte hulumtuese, duke i dhënë nxënësve mundësi për punë në projekte m% të thella, analiza dhe punë praktike (p.sh. projekte hulumtuese, auditime shkollore, dhe aktivitete të avokimit).

3. Ekosistemi i OSHC-ve dhe kontributi i tyre në edukimin mjedisor në Kosovë

Në Kosovë, organizatat e shoqërisë civile (OSHC) përbëjnë shtyllën operative të edukimit klimatik në shkolla: ato zhvillojnë aktivitetet të fokusuara tek nxënësi, sjellin metoda atraktive të të nxënësve (project-based dhe Vullnetarizmi Edukativ), krijojnë Klube të Gjelbra dhe pilotojnë ide innovative me të rinjtë (p.sh. kompostim, pika riciklimi, panele solare etj). Partneriteti me Drejtoritë Komunale të Arsimit (DKA), komunat dhe vetë shkollat e bën të mundur miratimin administrativ, përfshirjen e mësuesve dhe mirëmbajtjen e projektit.

OSHC-të më së shumti janë të fokusuara në : (i) punëtori dhe ligjërata tematike për ndryshimet klimatike, ndotjen, ujin dhe biodiversitetin me nxënësit; (ii) programe kreative dhe përfshirje të artit (p.sh. ripërdorim tekstilësh në modë); (iii) trajnime train-the-trainer për mësues; (iv) aktivitete me bazë në komunitet (për pastrim, mbjellje, ndarje të mbetjeve); dhe (v) aktivitete praktike/infrastukturore. Pjesa më e madhe e iniciativave shoqërohet me monitorim para dhe pas, materiale të thjeshta të mësimdhënies dhe bashkëpunim të ngushtë me komunitetin.

3.1 Profile të shkurtra të OSHC-ve kryesore mjedisore dhe aktivitetet kyçe (2025)

Green Art Center – Prishtinë

Forcon edukimin mjedisor përmes aktiviteteve praktike me Eco-Klubet e krijuara në shkolla me dhe stafin shkollor (p.sh. klasë mjedisore, mbjellje pemësh/lulesh), si dhe ligjërata mbi ndotjen, gazrat serrë dhe reduktimin e semetimeve të karbonit me nxënësit. Bashkëpunon me NPL “Gjelbër” dhe Komunën e Prishtinës.

Rilindja e Gjelbër

Kthen kreativitetin në instrument qëndrueshmërie: mbanë trajnime me nxënësit të shkollave të arteve për dizajn veshjesh nga tekstile të ricikluara, duke filluar nga koncepti deri tek realizimi, duke ndërthurur edukimin estetik me përgjegjësinë mjedisore. Ka themeluar SEREC- ndërmarrjen qarkore të tekstilit në Pejë

EcoZ

Organizatë me bazë në komunitet, fokusohet tek edukimi i hershëm dhe ndërgjegjësimi përmes formave atraktive si: krijimin e audiobooks mjedisor, shënim i Ditës së Tokës me kopshtet dhe krijimin e hapësirave të gjelberta na shkollat e mesme; shpërndarje materialesh/produkteve edukative (p.sh. audio-libra për qëndrueshmëri) në partneritet me organizata të specializuara për fëmijë.

7Arte (Academy) – Në kuadër të 7 Arte (OSHC)

Rrit kapacitetet për “Sustainable Architecture” te të rinjtë/studentët: e fokusuar në dizajn i qëndrueshëm, energji të ripërtëritshme, menaxhim të ujit/mbeturinave, hapësirave të gjelbra dhe ri-përdorimit të mbetjeve të ndërtesave me potencial transferimi në projekte shkollore.

Balkan Green Foundation (BGF)

Ndërthur edukimin, debatin publik dhe demonstrimin teknologjik: instalime të paneleve solare në shkolla si shpërblim i angazhimit rinor; workshop-e atraktive si “Sun is our Power” ku nxënësit masin lirimet e karbonit dhe aplikojnë njohuritë në praktikë; aktivitete kreative me Klube të Gjelbra.

EC Ma Ndryshe

Lidh edukimin mjedisor me trashëgiminë kulturore përmes vizitave në monumente/muze, aktivitete për Ditën Botërore të Mjedisit dhe Ditën e Bletës (p.sh. “insect hotel”, vizita në bletari), donacione për ndarjen e mbetjeve dhe sesione sensibilizimi për nxënësit.

CEDE - Center for Education and Development of Environment

Përegadit dhe mban trajnime për mjedisin dhe ndryshimet klimatike, ka ndarë mini-grant për shkolla të mesme në Skenderaj, Lipjan dhe Drenas, me synim krijimin e projekteve të qëndrueshme të drejtuara nga vetë nxënësit.

EYCD -Environment & Youth Capacity Development

Punon në kryqëzim të zhvillimit personal dhe qëndrueshmërisë: “social coaching” te të rinjtë (p.sh. në Gjimnazin Loyola, Prizren) për të forcuar kompetenca jetësore dhe angazhimin shoqëror.

ERA group (Pejë)

Përqendrohet te natyra dhe biodiversiteti: kampe verore edukative (moshat 10–12 vjeç), ekspozita me kamera-trap për faunën e egër dhe pako edukative për shkolla, brenda nismave si “Balkan Lynx Recovery”.

The Ideas Partnership (TIP)

Krijon “Reading Corners” në shkolla (Lipjan, Obiliq) si hapësira të sigurta për imagjinatë, kreativitet dhe të nxënë të pavarur dhe mbështetje edhe për temat e mjedisit.

Syri i Vizionit

Organizon shkolla të aktivizmit mjedisor dhe sesione informuese për të rinjtë në disa komuna (Pejë, Gjakovë, Mitrovicë, Prizren), me theks te pjesëmarrja qytetare dhe projektet e bashkë-dizajnuara me komunitetin.

Vizioni Rinor i Shalës (VRIS)

Fuqizon të rinjtë përmes kampeve, trajnimeve dhe artit si medium shprehjeje/rrezistence — me ndikim pozitiv në kohezion dhe aftësitë organizative që shërbejnë edhe në fushat mjedisore.

PEN – Peer Educators Network

Rrjet edukatorësh të barabartë: cikle ligjëratah për parandalimin e zjarreve në natyrë (early-warning) dhe edukim qytetar/juridik për maurantët — me komponent të fortë të të dhënave dhe statistikave.

Vlera e përbashkët: këto organizata krijojnë kompetenca “green” më të larta tek nxënësit (më shumë aftësi teknike, mendim shkencor, lidership, bashkëpunim), plo ashtu ofrojnë modele praktike që mund të standardizohen (paketa “të gjelbra” mësimore + rubrika vlerësimi para/pas) dhe duke mos harruar mundë të jenë mundësia e vetme që ndërtojnë urën midis shkollës, komunës dhe familjes në mbrojtjen e mjedisit.

3.2. GIZ në Kosovë - çfarë bën për mjedisin, shkollat dhe të rinjtë

GIZ punon në disa linja që prekin drejtpërdrejt edukimin mjedisor dhe kompetencat “green” te të rinjtë:

- Organizon Summer School për Ndryshimet Klimatike & Tranzicionin Energjetik: programe shumëditore me studentë/ të rinj, që kombinojnë module teorike me vizita dhe punë praktike -model që mund të transferohet si pilot projekte shkollore (mentori & mësuesi + eco-klub)³⁴
- “Fit for Jobs” (VET/ punësueshmëria): krijon reforma në arsimin profesional, standarde dhe trajnime mësimdhënësish, me theks te aftësitë “green & digital” dhe lidhjet me tregun e punës.
- Mbetjet, ekonomia qarkore & zhvillimi urban i ndjeshëm ndaj klimës: përmirësim i kornizave ligjore/institucionale, projekte pilot dhe pipeline investimesh për komuna (p.sh. hapësira publike, menaxhim të mbeturinave)³⁵
- Green Agenda for the Western Balkans³⁶ (adaptimi klimatik): mjete vendimmarrjeje, trajnime rajonale dhe demo-projekte që mund të lidhen me temat e shkollave (bujqësi, transport urban, NBS)

Këto linja ofrojnë dy shtigje praktike për shkollat: (1) përfshirje të mësuesve/nxënësve në trajnime/“summer schools” dhe transferim i projekteve në klasë; (2) shkollat si vende demonstrimi për eficiencë energjie, PV të vegjël, kompostim, matje ajri/uje, etj., në koordinim me DKA-të dhe partnerët teknikë.

4. Praktikrat më të mira dhe rëndësia e tyre për të rinjtë në Kosovë

Nga analiza e praktikave lokale dhe të huaja, disa modele dalin si të veçanta për efektivitetin dhe përshtatshmërinë e tyre për të rinjtë e Kosovës:

³⁴ GIZ Pristina. (2025). Empowering climate leaders: The 8th Summer School for Climate Change and Energy Transition [Facebook post].
Facebook https://www.facebook.com/story.php/?id=100064659793269&story_fbid=1004454185053232&utm_source=chatgpt.com

³⁵ GIZ. (n.d.). Circular urban development – Kosovo4Green (2024–2028). GIZ. Retrieved from <https://www.giz.de/en/worldwide/143709.html>

³⁶ GIZ. (n.d.). Green Agenda for the Western Balkans – Climate adaptation and green transition. GIZ. Retrieved from <https://www.giz.de/en/worldwide/153413.html>

Mësimi projekti në qendër dhe Vullnetarizmi Edukativ - nxënësit përfshihen në projekte reale që ata i shohin dhe i ndjejnë rezultatet (psh kompostim, auditim i energjisë, monitorim i ujit etj) ku përgjegjësia mbi procesin, aktivitetet, zgjidhjen dhe rezultatet i takon atyre; kjo metodë e rrit mësimin aktiv, ndjenjën e pronësisë dhe aftësitë kritike. Projektet e tilla janë zbatuar në Kosovë më së shumti në mënyrë pilotuese në shkolla të ndryshme nga OSHC-te lokale dhe tregojnë ndryshime të matshme në sjellje.

Trajnimi “train-the-trainer” për mësuesit - që praktikantët të jenë të qëndrueshëm, është vendimtare që mësuesit të trajnohen si multiplikatorë apo shumëzues: kur një mësues zotëron metodat, ai/ajo mund t’i përsërisë dhe përshtasë ato për kolegët dhe nxënësit e rinj. GIZ ka zhvilluar module dhe Summer Schools që synojnë pikërisht forcimin e kapaciteteve të edukatorëve në këtë metodologji.

Klubet e Gjelbërta (Green Clubs) dhe angazhimi i komunitetit (lagje, qytet, fshat) Krijimi i klubeve mjedisore në shkolla krijon hapësira të vazhdueshme për projekte, fushata pastrimi/riciklimi dhe përfshirje të prindërve dhe komunës në aktivitete mjedisore dhe i nxitë ato. Këto klube shërbejnë si qendra zhvillimore për lidhshmëri rinor dhe avokim lokal jo vetëm brenda shkolles por edhe jashtë saj deri në Komune e ka raste edhe në Ministri. Aktivitetet e Balkan Green dhe EcoZ tregojnë se përfshirja e të rinjëve stimulon iniciativat të qëndrueshme dhe përgjegjësi.

Demonstrime teknologjike të vogla (shkolla si laboratore) instalime si panele solare të vogla, sensorë për matjen e ajrit/ujit apo sistemet e kompostimit ofrojnë mundësi mësimore hands-on dhe shembuj konkretë për kursim energjie dhe menaxhim të mbeturinave. Projekte si “Solar panels in schools” të KFOS tregojnë se investimet e vogla mund të kenë impakt praktik dhe edukativ.

Monitorim i thjeshtë dhe indikatorët para/pas-përdorimi i testimeve të shkurtra para/dhe pas një intervenimi, regjistrimi i pjesëmarrjes dhe matja e treguesve infrastrukturor (p.sh. numri i kontenerëve, sasia e kompostit) e bëjnë të mundur vlerësimin e impaktit dhe përmirësimin metodik në vend. Studime të kryera mbi arsimin mjedisor në Kosovë tregojnë nevojën për matje më të strukturuar dhe për dokumentim shkencor të rezultateve në shkolla.

5. Hulumentimet dhe punimet shkencore në shkolla dhe kontributi i tyre

Në Kosovë ka pasur studime që analizojnë integrimin e edukimit mjedisor në shkolla dhe efektet e ndërhyrjeve arsimore. Hulumentimet mbi edukimin mjedisor në shkollat e mesme kanë identifikuar sfida të tilla si mungesa e materialeve standarde, nevoja për trajnime të mësuesve dhe rëndësinë e metodave experiential për përvetësim më të mirë të koncepteve ekologjike. Përveç studimeve akademike, disa intervenime shkollore (programe pilot dhe kurse verore) janë bërë objekt i matjeve para-/pas që tregojnë përmirësim të njohurive dhe sjelljeve tek nxënësit pas pjesëmarrjes në module praktike. Këto punime dhe raportime ofrojnë baza të rëndësishme për të ndërtuar metodologji të standardizuara për Toolkit-in dhe për evaluim në shkallë më të gjerë.

Përse këto praktika janë thelbësore për Kosovën:

- › Përmirësojnë reziliencën lokale: nxënësit e trajnuar mund të identifikojnë dhe zgjidhin probleme energjetike/ujore në shkollat dhe fshatrat e tyre.
- › Krijojnë shoqëri të informuara dhe aktive: të rinjtë e angazhuar u bëjnë avokatë komunitarë për politika më të mira mjedisore.
- › Ndihmojnë tranzicionin energjetik: demonstrimet dhe njohuritë teknike lehtësojnë adoptimin e ripërtëritshmeve në nivel lokal.
- › Mbështesin politika publike: dokumentimi i rezultateve nga shkollat i ofron MASHTI-t dhe donatorëve të dhëna për vendim-marrje dhe investime të synuara.

6. Rekomandimet

1. Standardizimi i edukimit mjedisor në kurrikulë

- Hartimi dhe miratimi i një pakete të unifikuar mësimore për edukimin mjedisor dhe klimatik, që mbulon të gjitha ciklet shkollore nga parashkollorja deri tek gjimnazi.
- Integrimi i qartë i lëndëve/temave të ekologjisë, ndryshimeve klimatike dhe qëndrueshmërisë përtej klasës së 5, duke siguruar vijimësi të mësimi dhe të kompetencave të gjelbra.

2. Forcimi i kapaciteteve të mësuesve dhe edukatorëve

- Organizimi i trajnimeve “train-the-trainer” për mësuesit, në mënyrë që ata të shndërrohen në multiplikues të metodave bashkëkohore të mësimit mjedisor.
- Krijimi i një programi të vazhdueshëm të zhvillimit profesional për edukimin mjedisor në bashkëpunim me OSHC-të dhe partnerët ndërkombëtarë (p.sh. GIZ).

3. Shkollat si hapësira demonstrimi (laboratorë të gjelbër)

- Vendosja e projekteve pilot në 10–20 shkolla model, ku mund të testohen teknologji si panele solare, sisteme kompostimi, matje të cilësisë së ajrit dhe ujit.
- Përdorimi i këtyre instalimeve si mjete praktike të të nxënit dhe modele për t’u replikuar në shkolla të tjera.

4. Mekanizma për financim dhe partneritet

- Mundësimi i mini-financimeve për shkolla për aktivitete mjedisore, përmes bashkëpunimit ndërmjet MASHTI, MMPHI dhe komunave.
- Zhvillimi i një skeme kombëtare që lejon OSHC-të të veprojnë si partnere zbatuese dhe shkollat të përfitojnë nga fondet në mënyrë të drejtpërdrejtë.

5. Monitorim dhe vlerësim i unifikuar

- Hartimi i indikatorëve të thjeshtë për vlerësim para/pas (p.sh. matje e njohurive dhe e sjelljeve mjedisore të nxënësve).
- Zhvillimi i një mekanizmi raportimi standard për të gjitha aktivitetet mjedisore në shkolla, në mënyrë që të grumbullohen të dhëna të krahasueshme për politikat publike dhe donatorët.

6. Përfshirja e komunitetit dhe nxitja e lidërshpit rinor

- Mbështetja e krijimit dhe funksionimit të Klubeve të Gjelbra në shkolla, të cilat lidhen me prindërit dhe komunitetin për aktivitete të përbashkëta.
- Nxitja e pjesëmarrjes rinore në vendimmarrje përmes forumeve dhe asambleve rinore mjedisore që japin input në politikat lokale.

7. Krijimi i një ekosistemi bashkëpunues

- Vendosja e një mekanizmi të koordinuar ndërmjet MASHTI, MMPHI, DKA-ve dhe OSHC-ve, me takime periodike dhe udhëzime operative të përbashkëta.
- Shfrytëzimi i platformave digjitale për shpërndarjen e materialeve edukative, ndarjen e përvojave dhe matjen e progresit.

7. Referencat

29. Ramanujan, K. (2021, October 19). *More than 99.9% of studies agree: Humans caused climate change*. Cornell Chronicle.
<https://news.cornell.edu/stories/2021/10/more-999-studies-agree-humans-caused-climate-change>
30. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2021). *Summary for Policymakers*. In V. Masson-Delmotte, P. Zhai, A. Pirani, S. L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M. I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J. B. R. Matthews, T. K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu, & B. Zhou (Eds.), *Climate Change 2021: The Physical Science Basis — Working Group I contribution to the Sixth Assessment Report of the IPCC*. IPCC.
https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SPM_final.pdf
31. National Oceanic and Atmospheric Administration (NOAA) Research. (2021, April 7). *Despite pandemic shutdowns, carbon dioxide and methane surged in 2020*. NOAA Research.
<https://research.noaa.gov/despite-pandemic-shutdowns-carbon-dioxide-and-methane-surged-in-2020>
32. The World Bank. (2024). *Country Climate and Development Report: Western Balkans — Kosovo country compendium*. World Bank Group. October 2024.
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/099100324121037634/pdf/P17920519a54a30bb1abe41c87eaa27d582.pdf>
(also):
<https://www.worldbank.org/en/country/kosovo/publication/kosovo-country-climate-and-development-report>
34. The World Bank. (2024). *Country Climate and Development Report: Western Balkans — Kosovo country compendium*. World Bank Group. October 2024.
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/099100324121037634/pdf/P17920519a54a30bb1abe41c87eaa27d582.pdf>
(also):
<https://www.worldbank.org/en/country/kosovo/publication/kosovo-country-climate-and-development-report>
35. GIZ Pristina. (2025). Empowering climate leaders: The 8th Summer School for Climate Change and Energy Transition [Facebook post].

Facebook https://www.facebook.com/story.php/?id=100064659793269&story_fbid=1004454185053232&utm_source=chatgpt.com

36. GIZ. (n.d.). *Circular urban development – Kosovo4Green (2024–2028)*. GIZ. Retrieved from <https://www.giz.de/en/worldwide/143709.html>

37. GIZ. (n.d.). *Green Agenda for the Western Balkans – Climate adaptation and green transition*. GIZ. Retrieved from <https://www.giz.de/en/worldwide/153413.html>

3. Praktikat më të Mira për Edukimin mbi Ndryshimet Klimatike në Gjermani

Kaan Ahmet Avsar

Përmbledhje

Kjo pjesë e tretë e hulumtimit shqyrton praktikat më të mira në edukimin klimatik në Gjermani, me fokus tek qasjet pedagogjike, materialet dhe metodat shkollore që mund të përshtaten për kontekstin kosovar. Duke u mbështetur në kuadrin e Edukimit për Zhvillim të Qëndrueshëm (ESD), hulumtimi identifikon strategji efektive si mësimi ndërdisiplinor, të nxënësve përmes projekteve, Vullnetarizmi Edukativ, edukimi nga bashkëmoshatarët dhe përdorimi i pajisjeve digjitale.

Duke përdorur një qasje metodologjike të përzier, e zbatuar midis qershorit dhe korrikut 2025, studimi kombinon analizën e politikave me njohuri cilësore nga terreni për të eksploruar se si shkollat gjermane integrojnë çështjet e klimës në kurrikula dhe në aktivitete jashtëkurrikulare. Iniciativa të theksuara si “Shkollat e klimës” në Hamburg, fushata STADTRADELN (Ciklizmi në qytet) dhe rrjeti “BildungKlima-plus” përmenden për format e tyre inovative të angazhimit dhe për aftësinë për të nxitur pjesëmarrjen qytetare.

Punimi gjithashtu nënvizon rëndësinë e institucioneve dhe ndërgjegjësimin publik si përbërës thelbësorë të politikave efektive klimatike. Një model pesë-fazor i ngritjes së ndërgjegjësimin tregon se si mësimi i informuar, i orientuar nga vlerat dhe i lidhur me veprimin mund të çojë në ndryshime të qëndrueshme të sjelljes. Gjetjet ndikojnë direkt në zhvillimin e një “Udhëzuesi për Klimën për të Rinj” në Kosovë dhe nënvizojnë vlerën e transferimit ndërkombëtar të njohurive për avancimin e veprimeve klimatike të fokusuara tek të rinjtë.

1. Hyrje

Ndryshimet klimatike njihen globalisht si një nga sfidat më të rëndësishme të shekullit 21, që ndikojnë mbi ekosistemet, ekonominë dhe shoqëritë anëmbanë botës. Arsimi luan një rol thelbësor në pajisjen e brezave të rinj dhe atyre të ardhshëm me njohuri, aftësi dhe motivimin e nevojshëm për të zbutur dhe për t’u përshtatur ndaj efekteve të ndryshimeve klimatike.¹ Projekti “Future Green Leaders of Kosovo” synon të fuqizojë të rinjtë në Kosovë përmes klubeve të Vullnetarizmit Edukativ mbi klimën, të udhëhequra nga liderë të trajnuar në metodologjinë e Vullnetarizmit Edukativ.

Ky hulumtim është pjesë e këtij projekti më të gjerë dhe ka për qëllim identifikimin e praktikave më të mira të edukimit klimatik nga Gjermania, duke u fokusuar tek metodat pedagogjike, materialet dhe qasjet që mund të transferohen në Kosovë. Ky hulumtim do të mbështesë zhvillimin e një **“Udhëzuesi për Klimën për të Rinj”** dhe do të shërbejë si bazë për trajnimin e edukatorëve dhe liderëve të rinisë në Kosovë.

1.1. Informacion i përgjithshëm mbi ndryshimet klimatike dhe efektin serrë

Ndryshimet klimatike përshkruajnë ndryshimin afatgjatë të klimës së Tokës, i cili shkaktohet kryesisht nga rritja e gazrave serrë të prodhuar nga njeriu. Këta gazra – veçanërisht dioksidi i karbonit, metani dhe oksidi nitroz – përforcojnë efektin natyror serrë duke kapur nxehtësinë në atmosferë dhe kështu duke rritur temperaturën mesatare globale.²

Ky efekt sjell pasoja serioze si ngjarjet ekstreme të motit më të shpeshta, rritjen e nivelit të deteve dhe dëmtime të ekosistemeve. Për t’u përballur me këto sfida, arsimi i mirë për klimën është thelbësor. Projekti “Future Green Leaders of Kosovo” promovon njohuritë dhe aftësitë për veprim tek të rinjtë për të kontribuar në mënyrë aktive në mbrojtjen e klimës.

Ndryshimet klimatike shpesh barazohen me termin “ngrohje globale”. Në thelb, ndryshimet klimatike i referohen si ftohjes, ashtu edhe ngrohjes së klimës së Tokës gjatë një periudhe të gjatë kohore – me fjalë të tjera, ndryshimeve klimatike. Termi “klimë” nuk duhet të ngatërrohet me motin. Mot është ajo që perceptojmë çdo ditë në ndryshimet afatshkurtra dhe aktuale të temperaturës.

Ndryshimet klimatike nuk janë një fenomen i ri. Termi përshkruan ndryshimet afatgjata në faktorë si temperatura, reshjet dhe rrymat oqeanike. Këto ndryshime klimatike janë provuar nga shumë studime dhe vëzhgime në mbarë botën në dekadat e fundit. Tendencat afatgjata janë vendimtare. Kjo do të thotë se edhe me një trend ngrohjeje afatgjatë, gjithmonë do të ketë devijime drejt lartësive ose poshtë.

Gazrat serrë në atmosferën tonë veprojnë si një mburojë mbrojtëse rreth Tokës dhe mbajnë nxehtësinë që përndryshe do të shpërndahej në hapësirë. Ky proces, i njohur si efekti serrë, ndodh natyrshëm edhe pa ndërhyrjen e njeriut. Atmosfera lejon rrezatimin diellor me valë të

shkurtra të kalojë pa problem, por bllokun një pjesë të madhe të rrezatimit të nxehtësisë me valë të gjata që reflektohet nga sipërfaqja e Tokës dhe ajri. Gazrat serrë si dioksidi i karbonit dhe metani shkaktojnë këtë efekt, i cili ngroh natyrshëm planetin në një nivel që e bën jetën të mundur.

Efekti serrë luan një rol të rëndësishëm në ngrohjen globale. Aktivitetet njerëzore lëshojnë gazra shtesë serrë në atmosferë, veçanërisht dioksid karboni (CO₂), i cili përforcon efektin natyror serrë dhe çon në ngrohje shtesë të sipërfaqes së Tokës. Kjo njihet si efekti serrë antropogjenik, ose i prodhuar nga njeriu. Mbi gjysma e emetimeve të gazrave serrë të prodhuara nga njeriu vijnë nga djegia e qymyrit, naftës dhe gazit natyror për energji elektrike, ngrohje, transport dhe procese industriale. Kontributues të tjerë të mëdhenj përfshijnë bujqësinë dhe ndryshimet e përdorimit të tokës, si shpyllëzimi dhe tharja e moçaleve dhe zonave të lagështa.

Kriza klimatike në Gjermani: me vala të nxehtësisë të vazhdueshme dhe më të shpeshta dhe mot ekstrem që kërcënon speciet vendase të kafshëve dhe bimëve. Studimet sugjerojnë se midis 5% dhe 30% e specieve vendase mund të zhduken në dekadat e ardhshme për shkak të ndryshimeve klimatike. Kriza po ndikon gjithashtu në bujqësi dhe pyje në Gjermani. Zjarret në pyje po bëhen më të zakonshme, dhe stresi i nxehtësisë po i bën pemët më të ndjeshme ndaj dëmtuesëve si insektet shpuese të trungut.

Disponueshmëria e ujit në Gjermani gjithashtu është nën presion. Lumi, liqenet dhe zonat e lagështa nuk kërcënohen vetëm nga tharja, por edhe nga rritja e temperaturës së ujit, e cila ul nivelet e oksigjenit dhe rrit metabolizmin e kafshëve, duke rritur më tej kërkesën për oksigjen. Ndërsa peshqit vuajnë nga nxehtësia, algat lulëzojnë, duke zvogëluar habitatet e peshqve dhe potencialisht duke liruar toksina kur algat vdesin, siç u pa në lumin Oder në gusht 2022. Proceset e tilla mund të destabilizojnë ekosistemet e ujit në tërësi.³

Si një nga kombet kryesore industriale të Evropës, Gjermania po përballlet me ndryshimet klimatike me impakte të konsiderueshme dhe strategji të forta. Ligji Gjerman për Mbrojtjen e Klimës vendos objektiva ambicioze për të reduktuar emetimet e gazrave serrë, duke synuar neutralitetin klimatik deri në vitin 2045. Gjermania ka vëzhguar rritje të temperaturave mesatare, valë të nxehtësisë më të shpeshta dhe thatësira rajonale që ndikojnë në bujqësi dhe furnizimin me ujë. Kalimi drejt energjisë përqendrohet në energjitë e rinovueshme dhe efikasitetin, ndërsa

qytetet miratojnë infrastrukturë të gjelbër për të menaxhuar rreziqet e nxehtësisë dhe përmbytjeve.

2. Qasjet dhe Metodat Pedagogjike në Edukimin mbi Klimën: Përvoja nga Shkollat Gjermane

Në Gjermani, edukimi mbi klimën formësohet nga kuadri i Edukimit për Zhvillim të Qëndrueshëm (ESD), i cili fokusohet në zhvillimin e aftësive njohëse, emocionale dhe të orientuara drejt veprimit. Projektet e suksesshme kombinojnë dijen teorike me përfshirjen praktike, duke frymëzuar nxënësit të mendojnë në mënyrë kritike dhe të ndërmarrin hapa për një të ardhme të qëndrueshme.

Mësimi ndërdisiplinar luan një rol të madh, duke njohur faktin se ndryshimi i klimës prek fusha të ndryshme. Në shumë shkolla gjermane, temat mjedisore ndërthuren në lëndë si shkencat, gjeografia, etika, shoqëria, politika dhe madje edhe arti. Kjo qasje e integruar i ndihmon nxënësit të kuptojnë lidhjet midis sistemeve ekologjike, sociale dhe ekonomike.

Një aspekt tjetër kyç është orientimi drejt veprimit: nxënësit angazhohen në projekte praktike si auditimi i energjisë, iniciativat për reduktimin e mbetjeve dhe krijimi i kopshteve shkollore. Këto aktivitete rrisin aftësitë për zgjidhjen e problemeve dhe ushqejnë ndjenjën e përgjegjësisë.

Pjesëmarrja dhe përfshirja sociale lulëzojnë përmes iniciativave të udhëhequra nga nxënësit si këshillat klimatike ose grupet e qëndrueshmërisë. Këto u japin nxënësve mundësinë të shprehin opinionet, të marrin vendime dhe të zbatojnë planet e tyre për veprim klimatik. Kjo qasje praktike nxit fuqizim dhe inkurajon angazhim qytetar.

Edhe lidhjet lokale janë shumë të rëndësishme. Duke lidhur sfidat mjedisore globale me problemet rajonale si mungesa e ujit, ngjarjet ekstreme të motit ose problemet e transportit, shkollat i ndihmojnë nxënësit të kuptojnë se si ndryshimi i klimës ndikon në jetën e tyre të përditshme, duke forcuar si ndërgjegjësimin ashtu edhe motivimin.

Për të mbështetur këto strategji mësimore përdoren metoda dhe burime të ndryshme:

- **Mjetet digjitale:** Media interaktive, si simulimet klimatike, aplikacionet për llogaritjen e karbonit dhe ekskursionet virtuale, janë vlerësuar si mjete efektive për të transmetuar njohuri dhe për të rritur ndërgjegjësimin.
- **Të nxënit përmes shërbimit dhe bashkëpunimit me partnerë jashtëshkollorë:** Shkollat bashkëpunojnë me OJQ-të, qendrat mjedisore dhe autoritetet lokale, duke i mundësuar nxënësve të kombinojnë teorinë me praktikën dhe të forcojnë përfshirjen sociale.
- **Edukimi në natyrë: përmes ekskursioneve,** vizitave në pyje dhe projekteve të kopshteve shkollore, ofrohen përvoja praktike me natyrën dhe nxitet të nxënit përmes veprimit.
- **Edukimi nga bashkëmoshatarët:** trajnon liderë të rinj për të ndarë dijen me bashkëmoshatarët dhe komunitetin e gjerë, duke i fuqizuar ata të bëhen avokues me ndikim.
- **Mësimi ndërdisiplinar:** temat klimatike dhe mjedisore nuk integrohen vetëm në shkencë, por edhe në lëndë si gjeografia, etika, politika dhe arti, duke nxitur një kuptim gjithëpërfshirës të sistemeve ekologjike.
- **Mësimi i bazuar në projekte:** Nxënësit angazhohen në projekte konkrete mjedisore, si p.sh. minimizimi i gjurmës ekologjike të shkollës ose organizimi i fushatave lokale mbi klimën. Këto nxisin përgjegjësi, zgjidhje problemesh dhe bashkëpunim.
- **Metodat pjesëmarrëse dhe përfshirja e nxënësve:** Shumë shkolla theksojnë pjesëmarrjen demokratike përmes “këshillave klimatike” ose “grupeve të qëndrueshmërisë”, ku nxënësit mund të krijojnë dhe zbatojnë vetë iniciativa.

Një studim i zhvilluar në qershor–korrik 2025, me metoda të kombinuara, tregoi se këta elementë – mësimi ndërdisiplinor, të nxënit përmes projekteve, përfshirja e nxënësve, pajisjet digjitale dhe partneritetet me organizata – janë baza e edukimit efektiv klimatik. Ky kombinim nxit jo vetëm dije dhe ndërgjegjësim, por edhe ndryshime të qëndrueshme të sjelljes dhe angazhim komunitar.

Në thelb, edukimi klimatik në Gjermani nuk kufizohet tek faktet, por synon të krijojë individë të informuar, të fuqizuar dhe të përgjegjshëm, që mund të udhëheqin ndryshimin e qëndrueshëm si në nivel lokal ashtu edhe global.

3. Edukimi mbi Klimën në Gjermani

Arsimi klimatik në Gjermani formësohet nga kuadri i *Education for Sustainable Development (Bildung für nachhaltige Entwicklung, BNE)*, i cili thekson mësimin ndërdisiplinar, të menduarit kritik dhe qytetarinë aktive, për të frymëzuar nxënësit të ndërtojnë të ardhme të qëndrueshme. Qasja mësimore fokusohet në metoda pjesëmarrëse dhe të bazuara në veprim, të cilat lidhin njohuritë teorike me përfshirjen konkrete në komunitet.⁶

Service-Learning (Vullnetarizmi Edukativ) është një qasje e konsoliduar që integron studimet akademike me shërbimin komunitar, duke nxitur aftësitë e lidërshiptit dhe ndërgjegjësimin mjedisor tek nxënësit.⁷

3.1 Praktikat më të Mira dhe Eventet

Mësimi ndërdisiplinar

- Lëndët: Shkencat natyrore, gjeografia, edukata shoqërore
- Objektiva: Nxënësit të vlerësojnë gjurmën ekologjike të shkollës së tyre dhe të propozojnë masa praktike për ta minimizuar atë.
- Procesi:
 - **Faza 1: Vlerësimi**
Nxënësit dokumentojnë përdorimin e energjisë, prodhimin e mbetjeve, konsumin e ujit, etj., duke përdorur mjete ose lista kontrolli të thjeshta.
 - **Faza 2: Kërkimi dhe idetë**
Grupet hulumtojnë zgjidhje (p.sh. ndarja e mbetjeve, praktika kursimi të energjisë, krijimi i një kopshti shkollor, iniciativat e mbjelljes së pemëve).

- Faza 3: Zbatimi

Idetë kryesore zbatohen me ndihmën e administratës së shkollës dhe partnerëve lokalë.

- Faza 4: Vlerësimi & prezantimi

Rezultatet ndahen me komunitetin shkollor përmes ekspozitave, faqeve të internetit ose eventeve si “Dita e Klimës”.⁸

Simulimi: “Konferenca e Klimës”

- Lëndët: Politika, etika, historia
- Objektiva: Të thellohet kuptimi mbi negociatat globale dhe kompleksitetin e politikave të mbrojtjes së klimës.
- Procesi:
 - Nxënësit marrin role si delegatë që përfaqësojnë vende të ndryshme të Ballkanit (p.sh. Kosovën, Shqipërinë, Serbinë, Maqedoninë e Veriut, etj.).
 - Përgatitja: Hulumtim mbi pozicionet, interesat dhe emetimet e CO₂ të vendeve përkatëse.
 - Simulimi i konferencës: Negocimi i një marrëveshjeje rajonale për mbrojtjen e klimës përmes një debati të moderuar.
 - Pasuesi: Diskutim mbi drejtësinë, përgjegjësinë dhe bashkëpunimin rajonal.⁹

Shkollat e Klimës Hamburg (Climate School Hamburg)

Iniciativa “*Climate School Hamburg*”, e nisur në vitin 2010, synon të integrojë mbrojtjen e klimës në jetën e përditshme të shkollës. Qëllimi është të rritet ndërgjegjësimi klimatik në të gjithë komunitetin shkollor dhe të zbatohen strategji afatgjata për uljen e emetimeve të CO₂.

Kjo arrihet përmes një plani të përshtatur për mbrojtjen e klimës, të mbështetur nga nxënësit, mësuesit, prindërit, stafi administrativ dhe drejtuesit e shkollës. Pikat kryesore përfshijnë:

- zhvillimin e një plani me objektiva specifike në fusha si ngrohja, përdorimi i energjisë elektrike, mobiliteti, ushqimi, mbetjet dhe prokurimi;

- bashkëpunimin me konsulentë të jashtëm mbi klimën për krijimin e një bilanci të CO₂;
- integrimin e temave klimatike në orët e mësimi dhe aktivitetet shkollore;
- përfshirjen e të gjithë anëtarëve në procesin vendimmarrës.

Plani publikohet dhe shkollat mund të aplikojnë për vulën “*Climate School*”, e vlefshme për dy vjet. Nxënësit veprojnë si “*detektivë të klimës*”, duke nisur projekte dhe duke ndarë idetë e tyre në konferencat shkollore. Mësuesit integrojnë temat klimatike në lëndë të ndryshme, duke nxitur të nxënit praktik e të pavarur.¹⁰

STADTRADELN (Ciklizmi në qytet)

STADTRADELN është një event kombëtar i rrjetit *Klima-Bündnis* që promovon mobilitetin miqësor me mjedisin. Ai motivon pjesëmarrësit të çiklojnë për 21 ditë duke regjistruar kursimet e CO₂. Që nga viti 2008, ka tërhequr mbi një milion pjesëmarrës çdo vit, duke përfshirë shkolla, komuna dhe biznese. Shkollat marrin pjesë në ekipe, duke e bërë aktivitetin argëtues, konkurrues dhe edukativ, që thekson transportin e qëndrueshëm dhe jetesën e shëndetshme.¹¹

Rrjeti BildungKlima-plus

Ky rrjet lidh shkolla dhe institucione arsimore në mbarë Gjermaninë, duke theksuar veprimet klimatike, kursimin e energjisë dhe ushqimin e qëndrueshëm. Ofron burime mësimore, trajnime për mësues dhe mbështet projekte shkollore si auditimet e energjisë, fushatat e reduktimit të mbetjeve dhe ruajtjen e biodiversitetit.¹²

Projektet e Kopshteve dhe Pyjeve Shkollore

Shumë shkolla në Gjermani përfshijnë projekte të kopshteve dhe pyjeve si pjesë kyçe të programeve të tyre të edukimit mjedisor. Këto hapësira të jashtme ofrojnë përvoja praktike me natyrën, duke i lejuar nxënësit të mësojnë mbi ekosistemet, biodiversitetin dhe bujqësinë e qëndrueshme në mënyrë interaktive.

Shembull: Programi *GemüseAckerdemie (Acker e. V.)* mbështet qindra shkolla gjermane në kultivimin e perimeve të tyre si pjesë e një iniciative të strukturuar, të përshtatur me kurrikulën.¹³

Viti Shkollor i Qëndrueshmërisë në Frankfurt

Frankfurti ka prezantuar një “*Vit Shkollor i Qëndrueshmërisë*”, i cili përfshin projekte ndërdisiplinare, përfshirjen e nxënësve në vendimmarrje (si menaxhimi i mensave të qëndrueshme) dhe partneritete me OJQ-të për të ofruar punëtori mbi edukimin mjedisor.¹⁴

Evente të Tjera Klimatike

- **Ora e Tokës:** Fushata ndërkombëtare e WWF, ku dritat fiken për një orë si gjest simbolik në mbështetje të mbrojtjes së klimës dhe për ngritjen e ndërgjegjësimit. Shumë qytete gjermane marrin pjesë me evente dhe informacione për publikun.¹⁵
- **Klimafrühling:** Një seri eventesh në disa lande federale, me ligjërata, punëtori dhe ekskursione mbi ndryshimet klimatike, posaçërisht të orientuara drejt të rinjve dhe institucioneve arsimore.¹⁶

4. Rritja e Ndërgjegjësimit Publik

Rritja e ndërgjegjësimit publik përbën një kusht themelor dhe të pazëvendësueshëm për një politikë klimatike efektive dhe të qëndrueshme. Vetëm kur krijohet një ndërgjegjësim i gjerë shoqëror për urgjencën e ndryshimeve klimatike dhe ndikimet e tyre, mund të nisim ndryshime të qëndrueshme të sjelljes si në nivel individual, ashtu edhe në nivel kolektiv. Rritja e ndërgjegjësimit jo vetëm që forcon gatishmërinë për të marrë vendime të përgjegjshme mjedisore në jetën e përditshme, por gjithashtu forcon mbështetjen shoqërore për masat politike dhe iniciativat për mbrojtjen e klimës. Pa këtë pranueshmëri, legjislacioni efektiv, programet e financimit ose teknologjitë shpesh përballen me barriera të konsiderueshme në zbatimin e tyre.

Rëndësia e rritjes së ndërgjegjësimit qëndron në aftësinë e saj për t'i mundësuar individëve të kuptojnë lidhjet midis veprimeve të tyre dhe ndryshimeve globale mjedisore. Ajo vendos bazën për marrjen e vendimeve të informuara dhe për kohezionin shoqëror në përballimin e krizës klimatike. Për më tepër, promovon pjesëmarrjen aktive të qytetarëve, e cila është thelbësore për avancimin e proceseve të transformimit të qëndrueshëm në ekonomi, politikë dhe shoqëri.

Rritja e ndërgjegjësimit zakonisht zhvillohet përmes disa fazave të njëpasnjëshme:

Faza e perceptimit

Në këtë fazë fillestare, individët bëhen të vetëdijshëm për temën. Qëllimi është të ndezet interesi dhe kurioziteti, në mënyrë që çështja e ndryshimeve klimatike të hyjë në ndërgjegjësimin publik. Fushatat informative, mbulimi mediatik dhe programet arsimore në shkolla luajnë një rol qendror këtu.

Faza e kuptimit

Pas ndërgjegjësimit fillestar, individët angazhohen me shkaqet dhe pasojat e ndryshimeve klimatike. Ata zhvillojnë një kuptim më të thellë të lidhjeve komplekse, siç është ndikimi i gazrave serrë ose rritja globale e temperaturës. Kjo fazë është thelbësore për të kundërshtuar dezinformimin dhe për të përcjellë fakte shkencore.

Faza e vlerësimit

Në këtë etapë, individët dhe grupet reflektojnë mbi rëndësinë e çështjes për jetën e tyre dhe komunitetet e tyre. Qëndrimet dhe vlerat personale sfidohen dhe rregullohen. Mbrojtja e klimës fillon të perceptohet si një obligim moral dhe shoqëror.

Gatishmëria për veprim

Duke u bazuar në kuptim dhe vlerësim personal, motivimi për të vepruar rritet. Gatishmëria për të zbatuar ndryshime në sjellje, për shembull në lidhje me konsumimin e energjisë, mobilitetin ose ushqimin, rritet. Përkrahja për masat politike gjithashtu forcohet.

Faza e veprimit

Faza përfundimtare karakterizohet nga angazhimi konkret dhe ndryshimet e qëndrueshme të sjelljes. Njerëzit integrojnë praktika miqësore ndaj klimës në jetën e tyre të përditshme dhe mund të marrin pjesë në iniciativa qytetare ose debate publike.

Programet arsimore për rritjen e ndërgjegjësimin shtrihen shumë përtej kontekstit shkollor. Ato përfshijnë informim të gjerë publik, fushata dhe promovimin e qytetarisë aktive. Vetëm përmes një ndërveprimi të koordinuar të këtyre elementeve mund të arrihet ndryshimi shoqëror, duke krijuar bazën për një politikë klimatike të suksesshme dhe të orientuar drejt së ardhmes.

5. Referencat

Acker e. V. (Hrsg.) (2023): Wirkung bei Acker e. V. – Methoden, Instrumente & Ansätze. Berlin: Acker e. V.

URL:<https://dz0gemellxe12.cloudfront.net/api/canto/document/eed2rqitcp1j9dnbnbnlgtbn52/liv>
e (hyrë më 13.07.2025).

Bildungszentren Klimaschutz Netzwerk (2024): Mehr Bildung für Klimaschutz!. URL:
<https://16bildungszentrenklimaschutz.de/bildungszentrenklimaschutz/> (hyrë më 13.07.2025).

BMUKN (2021): Bundes-Klimaschutzgesetz.

URL:<https://www.bundesumweltministerium.de/gesetz/bundes-klimaschutzgesetz#:~:text=Das%20ge%C3%A4nderte%20Bundes%2DKlimaschutzgesetz%20wurde,als%20langfristiges%20Ziel%20zu%20verfolgen.>

CLIMATE INTERACTIVE (2025): WORLDF CLIMATE SIMULATION – DEUTSCHLAND.

URL: <https://www.climateinteractive.org/world-climate-simulation-german> (hyrë më 13.07.2025).

IPCC (2021): Climate Change 2021: The Physical Science

Basis.URL:<https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/> (hyrë më 13.07.2025) SEITE 2-3.

Klimafrühling (2025): Um was geht es?. URL: <https://klimafruehling.com/ueber> (hyrë më 21.07.2025).

Magnus,C.D.; Sliwka, A,(2014).: Servicelearning- Lernen durch Engagement. Bundeszentrale für politische Bildung (bpb). URL:

<https://www.bpb.de/themen/bildung/dossier-bildung/191377/servicelearning-lernen-durch-engagement/> (hyrë më 13.07.2025).

Stadtradeln (2025): Was ist STADTRADELN?.

URL:<https://www.stadtradeln.de/darum-geht-es>(hyrë më 13.07.2025).

Umweltlernen in Frankfurt e.V.(2017): Das Schuljahr der Nachhaltigkeit. URL:

<https://umweltlernen>

frankfurt.de/themen-und-angebote/bildungslandschaften-ne/schuljahr-der-nachhaltigkeit-2/schuljahr-der-nachhaltigkeit/ (hyrë më 13.07.2025).

UNESCO (2019): FRAMEWORK FOR THE IMPLEMENTATION OF EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT (ESD) BEYOND 2019. URL:

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000370215> (hyrë më 13.07.2025) SEITE 2-5.

UNESCO (2024): Hamburg Climate Schools project.

URL:<https://www.uil.unesco.org/en/articles/hamburg-climate-schools-project> (hyrë më 13.07.2025).

UNESCO (2025): Bildung für nachhaltige Entwicklung. URL:<https://www.unesco.de/bne>(hyrë më 13.07.2025).

WWF (2025): So war die Earth Hour 2025. URL:<https://www.wwf.de/earth-hour> (hyrë më 13.07.2025).

WWF Deutschland (2024): Klimawandel – Die größte Bedrohung für unseren Planeten.

URL:<https://www.wwf.de/themen-projekte/klimaschutz/klimawandel> (hyrë më 13.07.2025).

Ky hulumtim është zhvilluar në kuadër të projektit “Future Green Leaders of Kosovo”, një projekt i përbashkët ndërmjet Shoqatës ASAS dhe OJQ TOKA, i cila synon të fuqizojë të rinjtë në Kosovë përmes edukimit mbi mjedisin dhe klimën. Ky projekt mbështetet nga Deutsche Gesellschaft fuer Internationale Zusammenarbeit GIZ - programi global MEG.